

**Občanské prvky
v diskusi o evropské
ústavní smlouvě**

Obsah

Předmluva		2
Úvodní slova		4
Evropská ústavní smlouva a neziskový sektor		
<i>Beger Nicholas:</i>	Evropské NNO v procesu vytváření ústavní smlouvy – výhoda participativní demokracie	9
<i>Stulík David:</i>	Význam evropské ústavní smlouvy pro neziskový sektor	15
<i>Anderle Petr:</i>	Diskuse o evropské ústavní smlouvě na regionální úrovni	23
	Ukázka z diskuse	27
Diskuze o evropské ústavní smlouvě v ČR, na Slovensku, v Polsku a Maďarsku		
<i>Král David:</i>	Debata o návrhu ústavní smlouvy v České republice	30
<i>Darulová Marta:</i>	Diskusia o ústavnej zmluve EÚ na Slovensku	35
<i>Kucharczyk Jacek:</i>	Debata o návrhu ústavní smlouvy v Polsku	42
<i>Novák Tamás:</i>	Debata o návrhu ústavní smlouvy v Maďarsku	46
	Ukázka z diskuse	51
Potřebuje Evropa ústavní smlouvu?		
<i>Monar Jorg:</i>	Potřebuje EU ústavní smlouvu?	53
<i>Wanlin Aurore:</i>	Rizika neschválení evropské ústavní smlouvy	56
<i>Riechers Gert:</i>	Posouvá evropská ústavní smlouva Evropu kupředu?	59
	Ukázka z diskuse	65

Milí čtenáři,

sborník, který držíte v ruce, shrnuje to nejdůležitější, co zaznělo na konferenci „Občanské prvky v diskusi o evropské ústavní smlouvě“, kterou 8. října 2004 uspořádal Institut pro evropskou politiku EUROPEUM ve spolupráci s Výborem pro záležitosti EU Senátu Parlamentu ČR, British Council a Konrad-Adenauer-Stiftung.

Konference nebyla osamoceným aktem, uskutečnila se v rámci dlouhodobého projektu podpořeném Evropskou komisí, Mezinárodním visehradským fondem a výše zmíněnými partnery – „Evropská ústava z pohledu středoevropských neziskových organizací“. Projekt se zaměřuje na neziskové a nevládní organizace (NNO) a probíhající diskusi o evropské ústavní smlouvě tak, aby se tyto organizace staly důležitým prostředníkem veřejné diskuse. Občané v celé Evropské unii se budou muset k otázce evropské ústavní smlouvy vyjádřit, či k ní zaujmout postoj. NNO se mohou ujmout role poskytovatele informací a hodnotitele výsledků ve vztahu k lidským právům, životnímu prostředí, sociálním a rozvojovým otázkám atd.

V rámci projektu proběhlo v květnu a červnu 2004 pět regionálních seminářů. Na nich se koordinátoři projektu snažili rozpoutat diskusi o evropské ústavní smlouvě i na regionální úrovni s cílem „probudit“ i zástupce neziskového sektoru. Některé semináře se povedly, jiné méně, také účast se různila. Nicméně vesměs na všech seminářích zazněly zajímavé nápady a dotazy, které ukázaly, že evropská témata obecně jsou velmi vhodná pro širší diskusi společnosti.

Semináře se uskutečnily v těchto městech (regionální partneři uvedeni v závorce): České Budějovice (IREAS), Ústí nad Labem (Akademie J. A. Komenského), Olomouc (Klub Evropanů Olomouckého kraje), Bruntál (občanské sdružení Vlastenecký poutník) a Brno (Klub mladých Evropanů). Na následujících řádcích přibližují názory, které na těchto regionálních seminářích zazněly.

Často se stávalo, že v průběhu diskuse sklouzávaly otázky k vyložení „praktickým“ evropským tématům, tedy například k možnostem financování z EU. Toto omezené chápání nás povzbudilo k tomu, že akce podobného typu mají smysl.

V Českých Budějovicích například zazněl názor, který byl potvrzen i na jiných seminářích, a to ten, že kratší forma ústavní smlouvy by byla vhodnější. Navrhovaná evropská ústavní smlouva v tomto tvaru ztrácí roli symbolu, který spojí evropský lid, a stává se několikasetstránkovým, zcela nepřehledným dokumentem, kterému řadová občané nerozumí. Zároveň by podle mnoha zúčastněných nemělo být případné odmítnutí Smlouvy spojováno s odmítnutím evropské integrace.

Na společnou diskusi o ústavní smlouvě není společnost připravena a nemá dostatek informací. Lidé nemají čas ani chuť informace sami vyhledávat a sledovat vývoj jednání. Chybí platforma pro diskusi, asociace neziskových organizací, které by umožňovaly vzájemný kontakt mezi politiky a NNO.

Účastníci si postěžovali, jak je obtížné kontaktovat naše politiky působící v Bruselu a přiblížit jim problémy, s kterými se neziskové organizace v praxi potýkají. Například poslanci Evropského parlamentu se tímto způsobem mohou dostat do pastí – nebudou v republice a budou potřebovat kontakt s domácími prostředími, mimo jiné i prostřednictvím neziskových organizací. Je to otázka politické kultury, která u nás – bohužel – stále není na takové úrovni, jako je tomu u mnoha jiných evropských poslanců. Ti mají potřebu

udržovat kontakt s domovem, organizovat návštěvy, informovat voliče o své činnosti. Politická kultura v ČR se změní tehdy, až naši politici začnou brát své funkce zodpovědně a sami budou vyhledávat kontakt s místními organizacemi. Poslanci budou muset být schopni prokázat, jak komunikují se svými voliči, například pořádáním poslaneckých dnů a umožněním interpelací.

Na bruntálském semináři se zástupci neziskových organizací shodli na tom, že integrace Evropy je jediným možným současným i budoucím řešením vývoje kontinentu, zejména s ohledem na předpokládané rozšíření EU. Základ, který byl položen vznikem Společenství, je třeba umocnit a rozvíjet ku všeobecnému prospěchu. V mezinárodní politice by pak Evropa měla častěji vystupovat jako celek – politické uskupení států s jasně deklarovanými zájmy a zásadami.

Pro další vývoj evropské integrace se pak podle účastníků tohoto semináře z hlediska budoucnosti Evropské unie jeví jako vhodné a potřebné, aby sjednocující se Evropa měla základní dokument, který by mohl mít smluvní (ústavní) podobu. Existence takového dokumentu by měla sjednotit i legislativu Unie, vítaná je právní subjektivita EU. Neziskový sektor též vítá podporu principů subsidiarity, principy lidové (legislativní) iniciativy i funkci Evropského ombudsmana. Jako vhodné se pak jeví rozšíření reprezentace Evropské unie (například ministr zahraničních věcí EU), zvýšení demokratické legitimacy orgánů Unie a nevytváření dalších orgánů či institucí.

Po kole regionálních seminářů a návazných aktivit spojených s šířením informací se pak 8. října uskutečnila mezinárodní konference, na které vystoupili řečníci z České republiky, Slovenska, Polska, Maďarska, Německa, Belgie, Británie a Irska¹. Výstupy z konference naleznete v tomto sborníku. Věřím, že jeho přínosem pro české NNO bude nový impuls pro další aktivní postoj k evropským otázkám a doufám, že přispěje také k větší informovanosti veřejnosti.

***Tereza Hořejšová, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM
koordinátorka projektu***

¹Příspěvek irské přednášející bohužel není v tomto sborníku zveřejněn.

Dobry den, dámy a pánové,

rád bych vás zde jménem Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM a jménem partnerských organizací British Council, Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS), Zastoupení Evropské komise v České republice a Mezinárodního visegrádského fondu, které se podílejí na této akci, přivítal na dnešní konferenci „Občanské prvky v diskusi o evropské ústavní smlouvě“. Rád bych se tímto též představil: mé jméno je David Král a jsem ředitelem Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM. Nejprve bych chtěl předeslat, že jsem velice rád, že jsme se zde sešli v tak bojném počtu, což dokládá, že ústřední téma naší dnešní konference – evropská ústavní smlouva – se těší zájmu české odborné veřejnosti. Doufejme, že tomu tak bude i do budoucna, kdy se otázka evropské ústavní smlouvy stane bezpochyby jedním z klíčových témat české politické debaty, a pevně věřím, že nejen politické debaty ve vztahu k členství České republiky jakožto nového člena Evropské unie. Tato konference probíhá jako součást širšího projektu, který nese název „1 000 debat o Evropě“ a jenž zahrnuje konference a semináře podobného typu ve všech členských zemích EU.

Na úvod bych velice rád přivítal naše milé a vážené hosty. Ti přijali pozvání k tomu, aby tuto konferenci spolu se mnou slavnostně zahájili, přednesli zde zdravici vám, účastníkům, a řekli několik osobních postřehů k celé této debatě. Velice rád bych mezi námi přivítal paní docentku Lenku Rounou, čestnou předsedkyni Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM, vedoucí katedry Západoevropských studií Institutu mezinárodních studií FSV UK a zároveň vládní alternativku v Konventu o budoucnosti Evropy, který sebral při přípravě evropské ústavní smlouvy zásadní roli. Dále bych mezi námi velice rád přivítal paní senátorku Alenu Gajduškovou z Výboru pro záležitosti Evropské unie Senátu PČR. Jsem velice potěšen, že je tady paní senátorka s námi i z toho důvodu, že tato konference se koná přímo v Senátu, zde v těchto krásných prostorách. Rád bych zdůraznil, že i náš institut měl velice dobrou zkušenost s Výborem pro záležitosti EU v průběhu Konventu, kdy byl tento výbor velice aktivní a pořádal veřejná slyšení k problematice, již se Konvent věnoval. Dále bych rád přivítal pana Stefana Gerolda, ředitele KAS, respektive jejího zastoupení v České republice, a v neposlední řadě také paní Mandy Johnson, ředitelku British Council v České republice. Tímto bych považoval konferenci za zahájenou a poprosil nejprve paní docentku Rounou, aby zde vystoupila.

Doc. Rouná

Vážené dámy, vážení pánové,

velice ráda bych poděkovala organizátorům konference za pozvání i za možnost vyslovit zde krátké úvodní slovo. Položila bych otázku: Proč ústava v čase neústavním? Právě vzhledem k tomu, že vznik konstitucí – ústav – byl historicky zpravidla spojen s obdobím přelomů, zvrátů, válek a revolucí. Výrazná osobnost polské politické scény a bývalý ministr zabranil Bronislaw Geremek poznamenal, že ústavní momenty jsou konstruovány společně s mýty, které je pomáhají tvořit. Přesto, že mnoho mých kolegů hovoří o vhodnosti časování vytváření evropské ústavy skepticky, domnívám se, že mýtus znovusjednocení Evropy takovou příležitost nabízí. Další otázkou může být: Ústava pro koho? V historii institucionalismu vznikají obyčejně ústavy pro elitu psané elitou.

Ústava či ústavní smlouva má ambice být konstitucí evropských občanů, sice při absenci evropského démos – lidu –, vnímá však EU jako vzájemně propojený systém správy – governance – na evropské státní a regionální úrovni s různě silnou loajalitou. Tím posouvá vnímání evropské identity do roviny hodnotové a hledá společně jmenovatele v oblasti respektu k lidským právům, politické odpovědnosti, solidarity. Ústava je rovněž ústavou pro slabé. Je i ústavou pro zbytek světa a slouží k identifikaci evropské identity ve vztahu k jiným. Návrh bylo možné považovat za konsensuální základ zástupci jednotlivých politických rodin, zástupci jednotlivých komponent, Konventu, národních parlamentů, Komise a Evropského parlamentu. Na závěr členové Konventu symbolicky stvrdili svůj soubhlas podpisem do knihy i na tablo s nápisem „The Convention“, který šestnáct měsíců označoval předsednický stůl. Jak bylo řečeno panem ředitelem Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM, návrh ústavní smlouvy se tak stal významným krokem v integračním procesu Evropy. Domnívám se, že v podstatě odpověděl na hlavní otázky Laekenské deklarace a metoda Konventu sama napomohla učinit EU více transparentnější. Předchozí praxe na Mezivládních konferencích, při kterých byla rozhodnutí činěna za zavřenými dveřmi a často až v ranních hodinách, nabradila metoda Konventu – otevřené jednání zástupců vlády, národních parlamentů a institucí. To vše plně otevřené veřejnosti s možností vyjadřovat své názory v národních fórech, Konventu mladých, v tisku. Právě zde na půdě Senátu se konalo mnoho setkání představitelů státní správy, ale i Vás, představitelů nevládního sektoru, za účasti našich představitelů v Konventu. Senát také organizoval debatu širší veřejnosti na svých webových stránkách. Nevládní sektor se zapojil do národních debat, ale i do debaty evropské. Na zasedáních Konventu byli účastníci oslovováni právě představiteli nevládních organizací a získávali mnoho materiálů, které mohli při své práci využít. Na moji e-mailovou adresu v době, kdy jsem byla alternátkou vládního delegáta, denně docházely nejen desítky, ale i stovky e-mailů právě od představitelů nevládních organizací. A je zajímavé, že tyto e-maily chodí dodnes. Tak nevím, jestli vzali na vědomí, že Konvent už nepracuje. Na druhou stranu si myslím, že je to dobře, protože je to určitý signál o tom, že zájem o evropské dění existuje a že je ještě snaha nějakým způsobem ovlivnit to, co už – jak se domnívám – ovlivnit nelze. Mezivládní konference, která návrh Konventu v leccems upravila, právě základ ústavní smlouvy a její hlavní body podržela. Cílem debaty o budoucnosti Evropy mělo být vyvolání zájmu u široké občanské veřejnosti a učinit evropské právní dokumenty více srozumitelnými. Hovořilo se o tom, aby byly „user friendly“. Sám předseda Konventu Valéry Giscard D'Estaing mluvil o tom, že novou ústavní smlouvu by si měly děti říkat ve škole. Že by se ji měly učit zpaměti. Tak by měla být srozumitelná a čtivá. Přestože jako matka zakladatelka cítím zodpovědnost za návrh, který z Konventu vzešel, nemohu předstírat, že se vše podařilo. Jsem však přesvědčená, že metoda Konventu je mnohem otevřenější než metoda IGC právě i tím, že dává nevládnímu sektoru prostor k větší diskusi a zapojení se do ní. Jak dalece se vše zdařilo, nechám na posouzení dnešnímu celodennímu setkání, kterému přeji zdar. Děkuji.

Děkuji docentce Rovné a nyní bych poprosil o úvodní slovo paní senátorku Alenu Gajdůškovou.

Vážené dámy, vážení pánové,

je mi skutečně velkou ctí, že mohu jménem Výboru pro záležitosti EU Senátu PČR přivítat zástupce především neziskových organizací, ale i všechny, kteří zde byli jmenováni jako hosté, na půdě druhé komory PSP ČR, Senátu. Téma, které jsme si společně dali, je zapojení občanského sektoru do diskuse o evropské ústavní smlouvě a já si vážím toho, že právě v Senátu tato diskuse začíná. Že začíná právě vůči občanskému sektoru. Považuji to za velmi důležité, protože ratifikační proces evropské ústavní smlouvy nebude v České republice snadný. Určitě mi dáte za pravdu, že v ČR není protievropský proud slabý. A evropská ústavní smlouva je pro tento protievropský proud velkým symbolem pokračující evropské integrace. Evropská ústavní smlouva je nejen symbolem pokračující integrace, ale také faktickým dokumentem, který shrnuje celý smluvní základ. Nastoluje také, jak o tom mluvila paní docentka Rovná, větší transparentnost existence i fungování Evropské unie. Dovoďte mi citát doktora Daniela Thyma z Humboldtovy univerzity v Berlíně: „Už název evropská ústavní smlouva ukazuje občanům, že v Evropě jde o kontrolu politických rozhodnutí, které mohou ovlivňovat stejně, jako je tomu v členských státech.“ A to je, myslím, skutečně velmi důležité a také bude velmi důležité v celé debatě o ratifikaci evropské ústavní smlouvy. Jaké tedy výboby evropská ústavní smlouva evropským občanům přináší? To se dá shrnout v podstatě do tří bodů. Prvním bodem je skutečně jednodušší a transparentnější rozhodování tak, jak byl cíl evropské ústavní smlouvy položen a jak byl naformulován Konventem. Druhá výboda a druhý podstatný bod je zakotvení Charty základních lidských práv. Je to jednoznačná deklarace toho, že Evropa si na právech svých občanů zakládá. A samozřejmě – a v neposlední řadě – třetím pilířem je posílení základů EU tak, jak si to občané v nejrůznějších anketách, výzkumech veřejného mínění a v jednáních i v oblasti neziskových organizací přáli. Je to tedy posílení evropské spolupráce, posílení také v oblasti justice, vnitra, bezpečnosti a zahraniční politiky opět tak, jak byl evropský projekt postaven. To jsou věci, které je lépe – než každý zvlášť – dělat společně. Je třeba také říci, že evropská ústavní smlouva posiluje pozici národních parlamentů. A to je také důležité. Jak už jsem na začátku řekla, politický proces nebude v České republice snadný a bude velmi záležet na tom, zda se podaří veřejnosti vysvětlit to podstatné o evropské ústavní smlouvě. Bude též velice důležité, jak veřejnost i občané budou schopni chápat principy Evropy, ale pochopit i to, co evropská ústavní smlouva zakotvuje a to přijímat za své. Jsem hluboce přesvědčena o tom, že nevládní neziskové organizace v tomto procesu hrají klíčovou roli a jak už jsem na začátku zdůrazňovala, jsem velmi ráda, že celá diskuse začíná právě zde. Myslím, že je třeba ještě ocenit práci Konventu a práci všech, kteří se na formulaci evropské ústavní smlouvy podíleli, protože to určitě nebylo jednoduché. Každý z účastníků musel trošičku překročit svůj stín. Výsledek je nejenom kompromis. Je to především text, který jsou schopny akceptovat všechny země v podobě výsledku Konventu, v podobě Mezivládní organizace, ústly svých představitelů. Pro žádného z nich to nebylo lehké, ale měli na mysli společný cíl tak, jak byly principy Evropské unie položeny a jak je všichni známe. Jsem hluboce přesvědčena o tom, že

všichni, kdo tu jsme, je máme také v sobě. Přeji proto závěrem nám všem, aby nejen to dnešní jednání bylo úspěšné, ale aby se nám společně podařilo skutečně vysvětlit vše, co Evropa v podobě evropské ústavní smlouvy znamená. Aby se nám podařilo tento dokument v České republice úspěšně ratifikovat. Přeji vám pěkný den a děkuji za pozornost.

Děkuji paní senátorce Gajdůškové a nyní bych poprosil o úvodní slovo pana ředitele KAS Stefana Gerolda.

Vážené dámy, vážení pánové,

jmenuji se Stefan Gerold a jsem novým ředitelem zastoupení KAS v Praze. V ČR jsem nyní již sedmým měsícem, ale mluvím ještě špatně česky, jak sami slyšíte, proto bych se chtěl již předem za svou špatnou češtinu omluvit. Dovolte mi, abych nejprve krátce představil KAS. Naše nadace je spolu s Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) největší německou politickou nadací. Vznikla v roce 1964 z Křesťansko-demokratické společnosti pro politické vzdělávání. Těžištěm naší činnosti je politické vzdělávání a jednou z nejdůležitějších oblastí činnosti nadace je mezinárodní spolupráce. V šedesáti zastoupeních po celém světě nadace monitoruje a analyzuje politické dění, vytváří a udržuje politické kontakty a věnuje se projektové činnosti. V České republice se nyní po vstupu do EU soustředujeme zejména na podporu udržitelnosti integračního procesu a vytvoření platformy pro dialog mezi hospodářskou a politickou sférou. Zároveň bychom chtěli podpořit projekt podporující mediální pluralitu. Vážené dámy, vážení pánové, dnes chceme prodiskutovat evropskou ústavní smlouvu a její vliv na nevládní sektor. Těším se na diskusi a chtěl bych poděkovat všem referentům, že dnes přišli, aby nám svými příspěvky pomohli dané problematice lépe porozumět. Přeji dnešní akci dobrý průběh a mnohokrát děkuji za pozornost.

Děkuji panu Geroldovi a nyní, poslední v řadě, bych poprosil paní Mandy Johnson, ředitelku Britské rady v ČR, aby pronesla svoji úvodní řeč.

Dobrý den, dámy a pánové,

nebudu tak odvážná jako Stefan a těch pár slov dnes přednesu v angličtině, i když jsem v České republice o tři měsíce déle než on. Jsem velmi ráda, že se mohu účastnit zahájení této důležité konference, financované Evropskou komisí pro NNO v České republice a sousedních zemích a věnované občanským aspektům návrhu evropské ústavní smlouvy. Velmi mě těší, že mohu opět spolupracovat s našimi partnery z Institutu pro evropskou politiku EUROPEUM a s paní Gajdůškovou i s panem Skalickým ze Senátu ČR. Dalším velmi pozitivním aspektem konference je pro Britskou radu příležitost spolupracovat s Konrad-Adenauer-Stiftung a s Mezinárodním visegrádským fondem. Velká Británie je známá tím, že se jako jedna z mála velkých demokracií vyvinula bez psané ústavy zakotvené v jednom základním zákoně. Myslím, že se mnou budete soublasit, když řeknu, že to je něco, co činí britský pohled na evropskou ústavní smlouvu obzvláště zajímavým. Irská republika, stejně jako mnoho jiných zemí, které mají historicky pevné společenské a ekonomické vztahy s Velkou Británií, má psanou ústavu od doby, kdy získala nezávislost. Proto jsem ráda, že se Britské radě podařilo přivést na tuto konferenci tři klíčové osobnosti v debatě o ústavní smlouvě ve Velké Británii a v Irské republice: Jorga Monara, profesora evropských studií na

University of Sussex a spoluředitel Sussex European Institute, Aurore Wanline, vědeckou pracovníci Centra pro evropskou reformu, prestižního britského institutu zabývajícího se evropskou politikou, a Patricii O'Brien, právní poradkyni Ministerstva zahraničních věcí Irské republiky a odborníci na právní dopady obou textů. Věřím, že tito odborníci vás budou do bloubky informovat o ústavních diskusích, a já mohu jen popřát jménem Britské rady i jménem svým této konferenci úspěch.

EVROPSKÁ ÚSTAVNÍ SMLOUVA A NEZISKOVÝ SEKTOR

Evropské NNO v procesu vytváření ústavní smlouvy – výhoda participativní demokracie

Nicholas Beger, act4europe, Belgie

Své vystoupení jsem rozdělil do tří částí: Proč vůbec potřebujeme NNO, proč samotnou evropskou debatu a jak se na evropské úrovni organizujeme. Dále se zmíním o procesu vytváření ústavní smlouvy a o tom, jak se evropské NNO a zejména act4europe, což je naše kampaň zaměřená na ústavní smlouvu, na celém tomto procesu podílely. A nakonec pohovořím o jedné specifické kapitole návrhu této ústavní smlouvy, kterou bude ratifikována, a to o kapitole pojednávající o participativní demokracii, kterou považuji za obzvláště přínosnou pro tuto ústavu.

Je opravdu velice důležité, abychom veřejnosti vysvětlili, proč act4europe, která je kampaní sítě Civil Society Contact Group, vlastně existuje a čím se zabývá. Snažíme se NNO v celé Evropské unii objasnit, že vliv EU se neprojevuje jen v Bruselu. Naopak, vliv Unie se projevuje v každé české vesnici, přičemž názorová pozice jakékoli vesnice by měla být stejně důležitá, jako názor lidí v Bruselu. Další aspekt, který se snažíme veřejnosti přiblížit, je ten, proč je opravdu důležité spolupracovat s EU. Neznamená to, že bychom na sebe brali stejné úkoly, jaké má Evropská unie, ale věnujeme se evropské problematice. EU je ve své otevřenosti a možnosti zapojit občanskou společnost zcela jedinečná, což se projevuje ve výjimečné otevřenosti k dialogu i ve zvláštní povaze některých evropských institucí, takže určité země se tomuto trendu mohou blížit více, jiné jsou z hlediska participace mnohem uzavřenější.

Proč také považujeme za velmi důležité, abychom v Unii všichni pokračovali v práci na evropských otázkách v jakési vzájemné solidaritě, je velká komplikovanost celé záležitosti. Ústavní smlouva vše o něco zjednodušila, ale ne natolik, jak bychom si přáli. Je to velmi složité, vyžaduje to nesmírné množství odborných znalostí – to je věc, kterou prostřednictvím sítě evropských NNO dokážeme společně zajišťovat. Potřebujeme, aby se odborné znalosti dostávaly z jednotlivých zemí do Bruselu, potřebujeme tam ale také mít lidi, kteří budou s úředníky v osobním kontaktu. A konečně, proč pokládáme opravdu za významné se takto orientovat, je solidarita spolu s výměnou informací týkajících se společných problémů nebo menšin a síla většího množství hlasů. To je důvod – a ještě se k němu vrátím –, proč se při práci snažíme neustále vytvářet vazby na národní úrovni, protože cítíme, že pokud neexistují silné, reálné a každodenní vazby evropských struktur na jejich členy nebo na lidi pracující na místní, regionální či národní úrovni, pak se vytrácí myšlenka solidarity. A právě solidarita je pro nás v pojetí subsidiarity opravdu důležitá. Protože to, co se dělá v Bruselu nebo v rámci sítě evropských NNO nejlépe, to tam

zůstane, ale co se nejlépe vykonává na národní, regionální a místní úrovni, mělo by se dělat tam. A to budou téměř všechny evropské NNO silně podporovat, protože prostřednictvím svých kontaktů, členů a lidí, s nimiž pracují, vědí, že o spoustě věcí je třeba rozhodovat právě na národní, regionální a místní úrovni.

Je jasné, že v rámci EU i mimo ní existují stovky a tisíce NNO. Mnoho jich je organizovaných na evropské úrovni v tzv. zastřešujících organizacích (networks). Základem těchto evropských NNO je přidaná hodnota a princip členského zastoupení. Síla společného hlasu a solidarity a celého pojetí subsidiarity v rámci práce NNO funguje pouze na základě přidané hodnoty, a to opět znamená, že evropské zastřešující organizace byly zakládány z perspektivy zdola nahoru. Lidé si uvědomili potřebu sdružování a vzájemné výměny zkušeností, protože situace ve Francii, v Dánsku a Německu je v lecčems zcela odlišná – a tak přišla chuť se o tom pobavit. Nechme ovšem naši zastřešující organizaici dělat věci, které nedokážeme, a my zase dělejme to, co umíme nejlépe. A to je koncepce přidané hodnoty. V průběhu druhé poloviny devadesátých let minulého století většina těchto evropských NNO (evropských zastřešujících organizací NNO) zjistila vis-à-vis EU, že je velmi výhodné sdružovat se do oborových platform, neboť když se spojí dohromady např. všechny sociální NNO či všechny environmentální NNO, je jejich hlas silnější a to byl důvod, proč tyto platformy vznikly. Když se rozběhl proces vytváření ústavní smlouvy, lidé na všech těchto platformách si začali opět uvědomovat, že by bylo opravdu dobré mít něco společného, něco, co by bylo založeno na myšlence přidané hodnoty. Nešlo o vytváření dalších struktur či získávání mocnější pozice ve smyslu přebírání práce evropských NNO, ale o to, abychom všude tam, kde se objevují horizontální problémy týkající se všech, spojovali své síly a využívali pravomocí, které máme, a také pozvedávali svůj hlas. A právě tak vznikla Civil Society Contact Group.

act4europe

Act4europe spojuje dohromady environmentální platformu v podobě Green 8. Jde o sdružení osmi rozsáhlých evropských environmentálních organizací, například Greenpeace, Evropského úřadu pro životní prostředí (European Environmental Bureau), Světového fondu na ochranu přírody (WWF) atd. Jejich spojení je velmi volné, nemají například ani vlastní kancelář, pouze spolupracují na několika problémech. Dále je to Concord, což je obrovská, pravděpodobně největší platforma NNO, která vůbec existuje – má přes 100 členů. Zabývá se rozvojem a někteří její členové zastupují národní platformy. Většinou ale jde o evropské NNO zaměřené na solidaritu s třetím světem a na jeho rozvoj. Mají samozřejmě kancelář, v níž pracuje poměrně hodně lidí. Jako další bych jmenoval Síť pro lidská práva a demokracii (HRDN), což je opět volné spojení velkých evropských organizací pro lidská práva – patří mezi ně Open Society Institute, Amnesty International, FIDH, Human Rights Watch, tedy všechna slavná jména, ale také pár méně známých jmen. V současnosti jich je zhruba 45. Pak máme další velmi formální platformu, která získala na evropské scéně dost významné postavení – sociální platformu. Sociální oblast je totiž obzvláště obtížná, protože chudoba není zrovna něčím, co je v kurzu, a lidi z okrajových skupin společnosti nikdo příliš nevyhledává, nepotřebuje ani neposlouchá. Existuje zhruba 39 velkých evropských NNO, které jsou členy této sociální platformy. Jsou od základu demokratické, s velmi jasnou strukturou, mají také poměrně formální sekretariát.

V evropské občanské společnosti máme také zastoupení hlasu žen, a to v European Women's Lobby, existuje též síť European Cultural Network zaměřená na kulturu, jež má zatím – neboť se teprve formuje – postavení pozorovatele, ale brzy se stane naším členem. V další pozorovatelské roli se nachází Konfederace evropských odborových svazů.

Takto to vypadá jako skutečně rozsáhlá struktura, velmi vzdálená od místa, kde pracujete, od těch z vás, kteří zde NNO zastupují. A to byl důvod, proč vznikla – abychom se vrátili opět na začátek – myšlenka založit act4europe pro ústavní proces: pokusit se vtáhnout do debaty kolem vytváření ústavní smlouvy NNO ze všech sektorů a všech členských států včetně nově přistoupičích, a také ze států, které na přistoupení čekají, zejména z Rumunska a Bulharska. Neměli bychom nechat v Bruselu zapadnout vizi o Evropské unii, která je prostupnější, demokratičtější, která podporuje udržitelný rozvoj, rovnost, vymýcení chudoby a solidaritu s třetím světem, která respektuje lidská práva atd. Naším cílem bylo po celé Evropě vybudovat pracovní alianci NNO a svazů a domnívám se, že jsme byli celkem úspěšní, přestože náš záběr je velmi malý.

Dalším specifickým úkolem bylo zkonkretizování koncepce participativní demokracie a občanského dialogu. To jsme splnili – můžete se o tom přesvědčit na naší webové stránce www.act4europe.org, kde najdete řadu toolkitů pro NNO – například o ústavní smlouvě, Mezivládní konferenci, volbách do Evropského parlamentu. Jsou zde uvedeny adresy lidí ze všech států Unie, kteří kandidovali do Evropského parlamentu, čímž jsme chtěli umožnit snadný přístup k lobbování nebo zahájení práce orientované na evropské problémy, bez nutnosti vyhledávat všechny potřebné zdroje. Nabízíme školicí semináře, pořádali jsme konference, snažíme se získat důvěru a vytváříme aliance. Vše se v podstatě soustřeďovalo na ústavní smlouvu a do konce tohoto roku ještě bude tato práce pokračovat.

Ústavní debata

V průběhu dané debaty prováděla většina evropských zastřešujících organizací vlastní lobbování a monitorování ústavní smlouvy ve vztahu k jejich specifickým problémům, a act4europe od nich nepřebírala jejich úkoly a nezastupovala je při vykonávání a propagování jejich vlastní práce. Sloužila však k zajišťování informací pro všechny, kteří neměli zdroje k monitorování či lobbování, a prováděla určité horizontální monitorování. K úkolům act4europe patřila opravdu velká témata: základní informace o struktuře, transparentnosti, participativní demokracii, základních právech, o začlenění Charty nebo otázky, udržíme-li environmentální acquis, můžeme-li vyloučit EURATOM z této smlouvy atd. Všechny sektory NNO také samy monitorovaly a lobovaly, takže například sektor sociální platformy společně předložil spoustu návrhů, které všichni členové prodiskutovali a odsouhlasili. Lobovaly a monitorovaly také čtyři sektory NNO dohromady v rámci Civil Society Contact Group.

Proces v Konventu byl mimořádně otevřeným procesem – ve srovnání s tím, jak to probíhalo dříve. Bylo to poprvé, kdy nešlo o „handrkování“ za zavřenými dveřmi – ještě několik týdnů před slavnostním podpisem to byl stále zcela otevřený proces. Mohli jste se na koncept ústavní smlouvy jít osobně podívat, mohli jste si ho také poslechnout. Pokud jste měli správné kontakty a věděli jste, jak postupovat na bruselské půdě, měli jste možnost získat spoustu informací. Tedy v tom případě, pokud jste dobře spolupracovali

s NNO na národní úrovni, které měly přístup ke svým vládám nebo poslancům v národním parlamentu a k zástupcům v Konventu, takže se jednalo – kromě posledních dvou týdnů, kdy se „handrkování“ a vyjednávání odehrávalo za zavřenými dveřmi – o velice transparentní proces. Dlouhou dobu jsme bojovali o slyšení ve věci občanské společnosti, a toho jsme nakonec dosáhli v červnu 2002. Bylo to, ale podařilo se nám to. K pochopení způsobu každodenního života a práce v Bruselu ale musím uvést, že nešlo o žádné lobování ani o něco, co by vedlo k změnám, je ovšem povzbuzující, že se našel někdo, kdo nám naslouchal, a to je samo o sobě velice důležité. Jde o to, že občanská společnost má mít hlas, místo k pronášení veřejných projevů a má promlouvat tehdy, když o slyšení existuje dokument. Bylo toho dosaženo vcelku tradičními postupy – od zasílání e-mailů až po malé demonstrace v předsálosti budovy, ve které Konvent zasedal.

Jednání Mezivládní konference probíhala výhradně za zavřenými dveřmi a byla zřejmě ještě uzavřenější než ta dřívější, protože tentokrát šlo více o politiku než pouze o technické záležitosti (na odborné úrovni mají NNO často lepší přístup k státním úředníkům a současně k projednávaným záležitostem a slyšením – konkrétní úředníci často přímo řešit otázky, pro něž mají konkrétní odborné předpoklady).

Několik úspěšných kampaní ale přece jen proběhlo. V jedné šlo opravdu o důležitou věc, a to začlenění rovnosti mužů a žen mezi hodnoty. Téměř všechny ústavy v celé Evropě rovnost mužů a žen začleňují mezi své hodnoty, a bylo skandální, že v návrhu ústavní smlouvy se toto neobjevilo. Další úspěšná kampaň se zasloužila o zavedení horizontální klauzule o sociálním vyloučení, což je věc, za kterou se také lobovalo. Na tomto výsledku má značný podíl Evropská síť za odstranění chudoby (European Anti-Poverty Network), a to také díky svým irským kontaktům.

Jak celou záležitost hodnotím? Nejsem tak pozitivní jako v předešlých věcech, obzvlášť pokud jde o Chartu základních práv. Je výborné, že existuje. Vnímám ji kladně, ale její uplatnění je velmi omezené. Chci tím říci, že je dobré ji mít – je to velký úspěch, obrovský krok správným směrem, myslím si ale, že čistě právnicky o ní nelze diskutovat, pokud se podíváme na její právní použitelnost. Nicméně je třeba konstatovat, že *acquis* bylo dosaženo, takže na tom nejsme o nic hůř než dřív. Všeobecně vzato jsme si *de facto* v žádné oblasti nepohoršili. Ti z vás, kteří vystupují proti militarizaci, čemuž věnuje úsilí velké množství NNO, vědí, že se věci posouvají směrem vpřed. Na obraně, obranných agenturách ani na milionech eur utracených na evropský zbrojní průmysl ústavní smlouva nic nezmění. To už je vyřešené, na to ji nepotřebujeme. Další kroky kupředu, které ústavní smlouva přináší, v tomto ohledu nic nezmění.

Participativní demokracie

Začleněním celé části III se součástí ústavní smlouvy stává sbírka zákonů, což nedává v podstatě žádný právní smysl – máme pocit, že zásadní reforma neproběhla – v části III se nezměnil ani řádek, což není logické, a nedává smysl ji tam celou zařadit. Jako další velký problém vnímají NNO na evropské úrovni fakt, že v této oblasti chybí nějaké evropské hnutí. Myslím se tím, že nedošlo k navázání kontaktu s občany. Z rozpočtu Konventu se nevydala ani koruna, ani cent na kontakt s občany, neproběhla žádná propagace, žádná medializace. Nic, co by jasně naznačilo, že se jedná o záležitost občanů a nás všech. Myslím, že kromě práce NNO a několika mála politických stran byla

act4europe jediná, která v občanské společnosti vyvíjela nějakou aktivitu. Neprosazujeme „ano“, ani „ne“. Je proto zajímavé, že EU se snaží přibližovat občanům, ale nevynakládá na to žádné finanční prostředky, a naopak lidé, kteří v tomto směru vyvíjejí snahu, pravděpodobně nepovedou kampaň výslovně „ano“ a výslovně „ne“. Budeme postupovat tak, aby si lidé mohli učinit vlastní názor: poskytneme jim co nejvíce informací o právním dopadu ústavní smlouvy a o tom, co tento text skutečně pro všechny obory znamená. Ať už ale chcete v ratifikačním procesu učinit cokoli, zcela určitě to nezávisí na rozhodnutí z Bruselu.

V závěrečné části svého příspěvku se chci věnovat kapitole o participativní demokracii, článek 47 v části I. Opravdu důležitou je, že by debata měla být principiálně přístupná a dialog by se měl vést s každým občanem. Nám by se líbilo, kdyby to byl každý člověk žijící v Evropě, protože existuje velký rozdíl mezi občany a každým člověkem zvláště žijícím v Evropě. Zajímá nás otevřený, transparentní a pravidelný dialog se zástupci asociací a občanské společnosti, což je opravdu významný aspekt. O tom, co si představuji pod dialogem, pohovořím za chvíli. Tady je ve hře větší míra koherence a transparentnosti. Přístup k informacím, občanský dialog, koherence a transparentnost a čtvrtým – velmi významným bodem – je tento nový článek o Evropské komisi, která má mandát uzákonit občanskou iniciativu. Lze tedy sesbírat milion podpisů v ve větším počtu členských státech, a pak si vynutit na Komisi zákonodárny proces. Není jasné, jak by to přesně mělo vypadat, zda se to bude týkat pouze oblastí, kde má Komise právo iniciovat návrhy zákonů, nebo zda lze donutit k iniciování návrhů zákonů v jiných oblastech také Radu, protože stále ještě máme v ústavní smlouvě aspekty třípilířové struktury, ale Komise už na tomto zákoně pracuje.

Občanský dialog pro nás hlavně znamená takový způsob kontaktu s organizovanou občanskou společností, při němž iniciativa občanů spočívá v transparentnosti a v přístupu k informacím. Takový dialog je nástrojem participativní demokracie a týká se každého člověka, je ovšem třeba tomu dát písemnou podobu. Dalším nástrojem je iniciativa občanů, přičemž je důležité chápat rozdíl mezi celou koncepcí participativní demokracie a občanským dialogem jako jejím nástrojem. Myslíme si také, že participativní demokracie se doplňuje se zastupitelskou demokracií. Nejde nám tedy o to, aby NNO nahradily volený parlament, považujeme je ale za doplňující záležitost. Je nesmírně důležité, že existují, protože v kontextu toho, co se děje v Evropě a jakým problémům čelíme, nestačí jen chodit každých pět let k volbám. Navíc se domníváme, že občanský dialog monitoruje potřeby lidí mnohem více, než je dokáží monitorovat poslanci Parlamentu. NNO přidávají hodnotu politickému procesu – nejde o substituci žádné části politického procesu, my tuto subsidiaritu uznáváme. Dalším opravdu důležitým efektem, kterého dosáhneme na základě nástrojů občanského dialogu, je kvalitnější horizontální dialog mezi různými částmi občanské společnosti v oblastech obecného zájmu. Podporuje to sociální soudržnost, takže se zbavíme oné rozdrobenosti, kdy se každý malý sektor NNO pokouší prosadit, a neztrácí se celková solidarita mezi lidmi, kteří čelí například diskriminaci, ani mezi těmi, kterým leží na srdci rovnost či kteří se zasazují o ochranu a zlepšení životního prostředí, aby budoucí generace měly kde žít. Také toto považuji za skutečně důležitý aspekt.

Co chceme, aby tento článek upravoval, pokud jde o občanský dialog? Je skutečně

důležité pochopit, že je nutné vést debatu o obsahu a debatu o struktuře, přičemž obojí je stejně důležité. Opravdu bychom se nechtěli dočkat toho, že se Komise bude „chytat“ nejrůznějších představ o tom, jak provádět akreditaci nebo zřídit parlament NNO či o co usilují, protože to může být opravdu nebezpečné. Chceme se bavit o obsahu diskuse, hovořit o něm s institucemi. Podle našeho názoru by se měl tento obsah řídit hodnotami a cíli Evropské unie a Chartou základních práv. Nepotřebujeme vést další diskuse o něčem, co již existuje a má nesmírnou moc, jako je třeba průmyslová lobby, neboť EU musí prosazovat udržování dialogu o záležitostech, o nichž se obvykle dialog nevede, ale které občany opravdu zajímají. Nehovoří se například o problémech lidí vyloučených ze společnosti, o problémech sociálního vyloučení.

Z hlediska struktury musíme velmi pečlivě zvažovat, jak tento dialog nastavíme, protože potřebujeme mnohem aktivnější prostředí, než jaké existuje nyní, což se zvláště týká participace lidí na národní úrovni – aby nedošlo ke vzniku jakéhosi bruselského klubu a dále se nezhoršoval současný stav. Je třeba, aby prostředí bylo natolik aktivní a vstřícné, aby lidé získali pocit, že se mohou do dialogu zapojit.

Informace. Informace. Informace. A více výdajů na informace. To je opravdu podstatný aspekt, protože lidé, kteří nejsou informováni, se nemohou účastnit debaty. Také to znamená, že budeme schopni zpřístupňovat věci ve větší míře než doposud. Musíme se také bavit o zastoupení – dle mého není třeba v této otázce zacházet do extrémů, pokud jde o počet poslanců a počet členských států, ale musíme diskutovat o zastoupení problémů. Máme skutečně dostatečný přehled o participaci v určitých problémech, nebo jsme si jen tak odskočili do oblasti, kam mají téci peníze, které tu nikdy předtím nebyly, aniž jsme v této oblasti někdy působili, s někým o ní nehovořili a měli nějaké členy? To považuji opravdu za zásadní. Občanský dialog vyžaduje zdroje. Lidé se ho neúčastní, pokud jim neumožníme na setkání přijít. A to je třeba vztáhnout na celý politický proces. Existuje například politika, která vstoupí v platnost, a pak, řekněme po čtyřech letech, někdo vyzve NNO: Zhodnoťte s námi tuto politiku. A my musíme často odpovědět: Jak máme hodnotit něco, na čem jsme se nikdy nepodíleli? To nedává smysl. Pokud chcete občanský dialog, pak s námi hovořte o tom, co je skutečně třeba, a zapojte nás do zákonodárného procesu, v němž bude rozhodovat Parlament, Komise a Rada. Nejde nám o to, aby NNO o něčem rozhodovaly, vtáhněte nás ale do diskuse o těchto rozhodnutích, a vysvětlte nám, proč jste přijali konkrétní rozhodnutí. Transparentnost a zpětná vazba. Vyžaduje to spoustu expertiz, obrovské množství času se věnuje institucím a pomoci, a často jde skutečně o záslužnou věc, na níž lidé společně pracují a vzájemně se oceňují, ale pak dospějí k rozhodnutí a my se o tom nedozvíme. Nikdo nám nezavolá, aby nám vysvětlil, proč dospěl k určitému rozhodnutí. My se chceme také podílet na hodnocení. To musí být přístupné, nesmí jít o žádný uzavřený bruselský klub. Proto jsme zcela zásadně nesouhlasili s akreditací. Dnes je totiž obtížné si představit, jak bude vypadat občanská společnost za patnáct let. Její hodnota spočívá mimo jiné i v jejím rozvoji a v možnosti tohoto rozvoje. K tomu je třeba velké transparentnosti, což znamená reálné ospravedlnění toho, proč jsou konkrétní organizace zapojeny do konkrétního dialogu. Toto ospravedlnění musí být provedeno ze všech hledisek, aby každý chápal, proč tomu tak je. A celý proces musí být zhodnocen – dá se říci, že na evropské úrovni potřebujeme každé dva roky proces hodnocení občanského dialogu.

Význam evropské ústavní smlouvy pro neziskový sektor

David Stulík, Nadace rozvoje občanské společnosti

Tento příspěvek pojednává o významu ústavní smlouvy EU pro neziskový sektor na evropské úrovni. Neziskové organizace v České republice doposud a v převažující míře o tuto smlouvu nejevily hlubší zájem. Samozřejmě, že se vyskytlo pár výjimek, kdy organizace téma ústavní smlouvy sledovaly a nadále sledují, ale jsou to opravdu vzácné případy. Nemá proto prakticky smysl hovořit o tom, jaký je a bude význam této smlouvy pro české neziskové organizace. Z tohoto důvodu se většina úvah zde vyjádřených zaměří na to, jak ústavní smlouva řeší všeobecně problematiku vztahu mezi EU a neziskovým sektorem.

Hlavní teze

Úvodem bych rád přednesl několik základních tezí tohoto příspěvku. Nejdůležitější je tvrzení, že evropská ústavní smlouva jednoznačně posouvá dál význam participativní demokracie. Smlouva totiž obsahuje několik ustanovení, která se nevyskytují v ústavách a ústavních dokumentech jiných států. Tento významný posun je zahrnut v článku I-47, o kterém zde ještě bude řeč.

Pro neziskové organizace, především pro ty, které jsou činné na evropské úrovni (evropské sítě a platformy), je uznání významu participativní demokracie velmi důležitou skutečností, kterou vítají a považují za mimořádný úspěch.

Jens Nymand Christensen, ředitel oddělení pro kontakty s občanskou společností v generálním sekretariátu Evropské komise, tuto skutečnost nedávno sám na konferenci neziskových organizací zdůraznil, když prohlásil, že tato ústavní smlouva zakotvuje roli a význam občanské společnosti.

Další významnou tezí, kterou bych zde rád přednesl, je fakt, že v evropské ústavní smlouvě je patrná snaha vyvážit poměr mezi demokracií zastupitelskou (článek I-46) a demokracií participativní. Tato skutečnost musí být brána v potaz, pokud se bavíme o roli občanské společnosti v evropském dění. Článek I-46 jasně implikuje, že zvolení zástupci evropských občanů (poslanci Evropského parlamentu) a nepřímí i vlády jednotlivých členských zemí mají k rozhodování politický mandát. Ten tudíž nemůže být zpochybněn rozšířenými možnostmi samotných evropských občanů a neziskovými organizacemi. Jejich účast na správě evropských věcí veřejných je však potřebná, žádoucí a doplňující vůči existujícím politickým institucím.

Tím se dostáváme k další tezi, která říká, že v důsledku rozšíření možností evropských občanů (i prostřednictvím neziskových organizací) na rozhodovacích procesech v EU dojde k zásadnímu snížení demokratického deficitu EU a posílení pocitu evropské soudržnosti mezi občany jednotlivých členských zemí.

Zde je nutno mít na paměti skutečnost, že Evropská unie je stále poměrně mladou, i když dospívající demokracií. Proto je třeba času a trpělivosti, aby se demokratické procesy v EU ustálily a začaly (prof. J. Greenwood z Robert Gordon University na konferenci ECAS, 13. 9. 2004). Tuto úvahu bych doplnil o poznámku, že řada politologů nepovažuje Evropskou unii za klasický politický útvar, který by se dal pochopit kritérii aplikovatelnými na

národní stát. Například Andrew Moravcsik tvrdí, že v případě EU máme co do činění s postmoderním seskupením, které si vytváří vlastní kategorie a měřítko. Sem by také mohl patřit již zmíněný prostor a důraz na participativní demokracii podle článku I-47.

V této souvislosti ale musím vyslovit obavu, že důraz kladený na evropskou občanskou společnost a prostor pro evropský neziskový sektor v rámci možností nabízených ústavní smlouvou EU by se také dal označit za projev sociálního inženýrství, ovšem s nejistým výsledkem. Je zde patrná snaha vytvořit evropské veřejné mínění, evropský démos, po kterém se stále tolik volá. Při analýze ústavní smlouvy se člověk jen stěží ubrání dojmu, že některé její články míří přesně tímto směrem.

Poslední teze, kterou bych zde chtěl zmínit, hovoří o tom, že budoucí vývoj bude záviset na zaváděné praxi, vzájemném působení, síle a chování jednotlivých aktérů a institucí. Jak je z textu ústavní smlouvy patrné, celá řada detailů a podstatných skutečností v ní není řešena. Část zásadních rozhodnutí ovlivňujících podobu zapojení neziskového sektoru do evropského dění bude teprve učiněna – k jednotlivostem se ještě vrátím během tohoto příspěvku. Proto bude velmi důležitá praxe, která bude zavedena a uplatňována. Bude také rozhodovat síla a argumenty jednotlivých aktérů – evropských organizací zastupujících občanskou společnost na straně jedné a evropských institucí na straně druhé. Proto lze tvrdit, že význam ústavní smlouvy pro neziskový sektor bude záviset na mnoha detailech, které ještě nebyly projednávány a řešeny a na diskusi o nich si ještě budeme muset počkat. Je nutné se v této souvislosti vyvarovat přehnaných očekávání, která nemusí být naplněna.

Smlouva o ústavě pro Evropu a český neziskový sektor

Vraťme se ještě k otázce vztahu mezi českým neziskovým sektorem a ústavní smlouvou EU. Jak již bylo řečeno, české neziskové organizace se až na pár výjimek nezapojily do evropské ústavní debaty. Byla zde chvályhodná snaha Senátu Parlamentu ČR otevřít tuto diskusi prostřednictvím Národního fóra. Nicméně účast a úroveň zapojení neziskových organizací zůstala za původním očekáváním.

Na evropské úrovni nebyly české neziskové organizace – na rozdíl od slovenských, polských či například estonských – vůbec slyšet. Jedním z možných vysvětlení je pravděpodobně nízké zapojení do evropských sítí, skrze které bylo možno prezentovat názory na ústavní smlouvu.

Ze strany českých neziskových organizací se jednalo o pouhé „výkřiky do tmy“. Dnešní konference a projekt, v rámci kterého se koná, jsou světlou výjimkou, která se ale bohužel koná v době, kdy je smlouva hotova.

V České republice chyběl motivující prvek, který by podnítil zapojení neziskových organizací do ústavní debaty. Chyběly zde důvody k mobilizaci, k obhajobě důležitých hodnot a principů, jak tomu bylo například v Polsku v případě původně navrhovaného odvolání se ke křesťanským hodnotám v preambuli ústavní smlouvy.

Přesto čas pro tuzemské neziskové organizace ještě nastane, a to během kampaně před navrhovaným referendem o evropské ústavní smlouvě, kdy se stát zcela jistě nevyhne potřebě zapojit do diskuse před samotným referendem neziskové organizace. I v této souvislosti si neodpustím několik kritických poznámek.

Zaprvé: samotná diskuse před referendem bude dle mého názoru populistická a zavádějící. Debata bude soustředěna na všeobecné záležitosti (například otázku národní suverenity) a jen okrajově se dotkne samotných ustanovení ústavní smlouvy, kterou v ČR prakticky nikdo nečetl celou. Zadruhé: kampaň bude mít propagandistický charakter, což ovlivní i zapojení neziskových organizací do ní. Stát nejspíš vyhlásí grantový program, který bude mít za cíl propagaci a schválení ústavní smlouvy. Její odpůrci tak budou mít zúžený prostor, alespoň co se týče financování kampaně před referendem ze strany státu.

Článek I-47

Nyní již přistoupme ke kritické analýze zmíněného článku I-47, který nese v textu ústavní smlouvy označení „Zásada participativní demokracie“. Zamysleme se nad jeho možným dopadem na evropské dění a na neziskové organizace především.

Pro začátek cituji znění tohoto článku:

1. Orgány dávají vhodnými způsoby občanům a **reprezentativním sdružením** možnost projevovat a veřejně si vyměňovat své názory na všechny oblasti činnosti Unie.
2. Orgány udržují otevřený, transparentní a pravidelný **dialog** s reprezentativními sdruženími a občanskou společností.
3. Za účelem zajištění soudržnosti a transparentnosti činností Unie vede Komise s dotčenými stranami rozsáhlé **konzultace**.
4. **Nejméně jeden milion občanů** Unie, kteří pocházejí z podstatného počtu členských států, se může ujmout iniciativy a vyzvat Komisi, aby v rámci svých pravomocí předložila vhodný návrh k otázkám, k nimž je podle mínění těchto občanů nezbytné přijetí právního aktu Unie pro účely provedení ústavy. Postup a podmínky požadované pro tuto občanskou iniciativu, včetně minimálního počtu členských států, z nichž musí tito občané pocházet, stanoví **evropský zákon**.

Začneme tím, že paragraf 4 článku I-47, osahující zápis o tzv. evropské občanské iniciativě (ECI – European Citizens Initiative) jednoho milionu občanů EU, byl do textu smlouvy začleněn prakticky na poslední chvíli. O jeho prosazení usilovaly především evropské neziskové organizace, zájmové skupiny (například odbory) a několik členů Konventu.

Tato skutečnost poukazuje na to, že důležitost ECI nebyla zpočátku Konventem dostatečně vnímána. Jeho začlenění naopak může (i když nemusí) poukazovat na snahu „zalíbit se“ a zvýšit tak přitažlivost ústavní smlouvy pro evropské občany.

Druhou podstatnou skutečností je fakt, že limit pro ECI (jeden milion podpisů) je stanoven na poměrně nízké úrovni, která odpovídá 0,28 % populace EU. V jiných zemích, kde existují podobné limity (především pro vypsání referenda), je toto procento podstatně vyšší. Například v Lotyšsku je nutné sesbírat podpisy 10 % všech občanů, ve Španělsku 1,26 %, pouze v Itálii je tento limit nižší.

Důsledkem aplikace paragrafu 4 článku I-47 by tak mohlo být rozšíření kolektivního pocitu sdílení evropského občanství mezi občany národních států, kteří by se zapojili do ECI a podepsali se pod případným návrhem Evropské komisi za účelem „provedení ústavy“. V případě, že návrh podepíše nezbytný počet lidí z potřebného počtu zemí, dané téma, kterého se návrh týká, se tak stane „evropským“, „lidovým“. Dá se s jistotou nadsázkou říci, že aplikace ECI povede k posílení evropského veřejného mínění jako celku a také k sounáležitosti evropské občanské společnosti.

Využití ECI

Otázkou zůstává, kdo a jaká témata budou mobilizovat evropské veřejné mínění tak, aby se podařilo naplnit předpoklad ECI – sesbírat milion podpisů občanů EU. I když hranice počtu podpisů pod daným návrhem nízká, je nutné zajistit poměrně složitou logistickou operaci, koordinaci sběru podpisů, veřejnou propagaci a seznamování občanů EU s daným návrhem. To vše vyžaduje na straně organizátorů jistou míru štábní kultury, organizovanosti a zajištění nezbytných zdrojů (lidských i finančních). Kdo tedy v současné Evropské unii splňuje tyto předpoklady a dokáže natolik zmobilizovat veřejné mínění, aby se zasadilo a sesbíralo potřebný počet podpisů?

Jsem toho názoru, že mezi organizacemi občanské společnosti, které mají možnost obracet se na veřejnost a reprezentovat její názory, mohou být subjekty trojího druhu:

- i) církve,
- ii) evropské politické strany (spíše politické federace),
- iii) organizace občanské společnosti (neziskové organizace, zájmové svazy, odbory).

Subjekty patřící do jedné z těchto kategorií mají k dispozici nezbytné prostředky a zdroje a zároveň jsou na evropské úrovni poměrně dobře organizovány. Nicméně i mezi nimi bude docházet k diferencovanosti. Například mezi neziskovými organizacemi jsou takové, které jsou lidem „bližší“. Nedávno například sbíraly organizace na ochranu zvířat podpisy pod návrh týkající se této problematiky a poměrně lehce a rychle se jim na evropské úrovni podařilo dosáhnout půl milionu podpisů. Otázkou zůstává, z jakých zemí byli tito signatáři, protože ne ve všech státech EU existuje široké veřejné povědomí o otázkách ochrany a práv zvířat.

Z těchto důvodů je nezbytné se zamyslet nad tím, jaká témata mohou být předmětem ECI. Hlavním rysem by měla být jejich horizontálnost, to znamená, že daná témata by měla být uznána evropskou veřejností a napříč státy EU by měla být považována za důležitá. Jako příklad je možné zmínit například problematiku geneticky modifikovaných potravin, kdy všeobecné povědomí a nazírání na GMO napříč státy EU je téměř totožné. V daném případě si lze tedy představit využití ECI ze strany ekologických neziskových organizací.

Další charakteristikou případných témat, která by se mohla stát předmětem ECI, je vnímání a reakce na problémy, které se týkají více než jedné evropské země. Jako příklad bych zmínil problematiku imigrace a řešení přistěhovalectví nebo otázky spojené s ochranou spotřebitelů.

Dá se také očekávat, že témata, která zmobilizují evropské veřejné mínění, se budou dovolávat základních lidských hodnot, které jsou v dnešní době diskutovány různě. Je proto samozřejmé, a to je další charakteristika případných témat, že se bude jednat o kontroverzní otázky, které budou společnost spíše rozdělovat na nesmiřitelné tábory. Jako příklad poslouží problematika umělého přerušení těhotenství nebo eutanazie. V této souvislosti se pak nabízí poměrně velké pole působnosti pro církve.

Je nutné si uvědomit, že předmětem ECI mohou být legislativní návrhy nezbytné pro provádění ústavní smlouvy. Bude velmi záviset na výkladu, zda to či ono téma spadá do působnosti EU a je nezbytné pro provádění ústavní smlouvy. Proto bude důležité předcházet situacím, kdy budou sesbírány podpisy, ale na úrovni EU bude následně rozhodnuto, že dané téma není nezbytné pro provádění ústavní smlouvy.

Toto všechno jsou otázky a rizika, s kterými je nutno počítat při dalších diskusích a rozhovorech o detailních pravidlech pro naplňování článku I-47.

Případné nedostatky a problémy

Článek I-47 totiž stanovuje jen rámcová pravidla a vymezení. Všechny další detaily nejsou v textu smlouvy řešeny. Tyto úpravy, které do značné míry ovlivní naplňování tohoto článku a přičiní se o zavedení konkrétních forem a podob ECI, budou obsaženy v budoucím evropském zákonu. Na tomto místě je dobré si připomenout i historii vzniku českého Senátu, v budouvě kterého se dnes nacházíme. Jeho vznik předpokládala ústava z roku 1992, k faktickému vzniku této instituce ale došlo až v roce 1998. Podobný osud by mohl potkat také evropský zákon o ECI, který bude vypracován až po přijetí ústavní smlouvy. Toto je možná i klíčová otázka, protože současný zápis v ústavní smlouvě obsahuje hned několik záležitostí, které budou vyřešeny až následovně.

Budoucí prováděcí předpisy k ústavní smlouvě budou mimo jiné určovat, kolik zemí EU odpovídá ustanovení „minimálního počtu členských států“, jak je to uvedeno v textu článku I-47. Podle slov zástupců Evropské komise je tento počet možné stanovit na osm zemí z celkového počtu 25. Někteří zástupci neziskových organizací zase prosazují stanovení tohoto počtu na čtyři až šest členských států EU.

Současný zápis v článku I-47 také neřeší procentuální zastoupení občanů z jednotlivých členských zemí. Teoreticky se může stát, že pod legislativní návrh se podepíše například 900 tisíc občanů z jedné země, 90 tisíc z druhé a zbytek bude rozložen mezi více států. Bude tento návrh legitimní a budou občané, kteří se pod ním podepíší, reprezentovat dostatečný počet zemí EU? Stejným způsobem není v současné ústavní smlouvě stanoveno, během jakého časového období se podpisy pod konkrétní návrhy mohou sbírat. Z logiky věci by měly být tyto termíny stanoveny, protože evropské právo se vyvíjí a „lidové“ návrhy, pokud bude možno je podepisovat v průběhu několika let nebo bez časového omezení, ztratí své opodstatnění či budou prosazeny jiným, rychlejším způsobem (například skrze „tlak“ Evropského parlamentu, který využije možnosti prosazovat širší zájmy evropských občanů).

Další nevyjasněnou otázkou je financování nákladů spojených s celoevropským sbíráním podpisů pod konkrétní návrh. Nebude se jednat o levnou záležitost, a proto se dá ze strany organizátorů podpisových akcí očekávat tlak alespoň na částečné proplacení nákladů, a to z rozpočtu Unie. V poslední době bylo toto očekávání potvrzeno ze strany

několika evropských neziskových organizací, které – podobně jako při volbách – požadují, aby jim byl uhrazen paušální poplatek za každý hlas. Proto bude velmi důležité sledovat, jak se tato diskuse vyvine a jaká bude následná praxe. Pokud by bylo možné na ECI „vydělat“, mělo by to pravděpodobně zhoubný efekt, co se týče myšlenky a významu demokratických postupů na evropské úrovni.

Případné otázky

V souvislosti se zaváděním ECI jako praktického nástroje participativní demokracie vyvstává několik stále nezodpovězených otázek. Na tom, jaké budou odpovědi na ně, bude záviset i celkový dopad ústavní smlouvy na neziskový sektor v EU.

Jednou z teoretických možností je, že ECI využijí k obhajobě svých práv tzv. „evropské“ národy, jejichž příslušníci obývají více než jednu členskou zemi EU. Jedná se nejen o Romy, ale také o přistěhovalce, například Turky nebo Maročany, kteří žijí ve více členských zemích – jejich počet by jim mohl zajistit úspěch při představení vlastních návrhů v rámci ECI. Hypotetickou otázkou zůstává, jak by se k těmto návrhům stavěla „většinová“ společnost, která by se mohla cítit dotčena, že „jejich“ menšiny se v obhajobě svých práv obrátily na evropské instituce, a to prostřednictvím legislativních návrhů.

S touto otázkou souvisí i to, co se bude dít v případě, že Evropská komise neuzná oprávněnost legislativních návrhů podpořených jedním milionem podpisů přesně podle článku I-47. Komise totiž může argumentovat tím, že daný návrh nespadá pod působnost nové ústavy a tím pádem nemůže EK na zmíněném návrhu dále pracovat.

Tím se dostáváme k další otázce, která by měla být zodpovězena: Pokud se Komise rozhodne daným tématem nezabývat, je možné se proti tomu odvolat? Měla by zde fungovat nezávislá instituce (nejlépe soudní), která by střežila nejen výklad článku I-47, ale i celé ústavní smlouvy. Tato instituce by mohla přimět Evropskou komisi znovu posoudit návrh, pod který se podepsal milion evropských občanů. V opačném případě, tj. při neexistenci odvolací instance, by se důvěra občanů Evropské unie v mechanismus ECI – při častém odmítavém postoji EK – mohla značně oslabit. Tím by také mohl nastat výraznější odklon občanů Unie od evropských institucí a výsledkem by byl zcela opačný, než původně zamýšlený efekt – zmenšit propast mezi občany a institucemi EU.

Zbývá také vyřešit otázku váhového zastoupení občanů z jednotlivých členských zemí na celkovém počtu jednoho milionu podpisů. Pokud by platilo pouze kritérium „minimálního počtu členských zemí“, mohlo by se stát, že daný návrh vzešlý z ECI by byl nakonec vetován nebo odmítnut těmi státy, jejichž občané pod daným návrhem figurují v minimálním počtu.

Závěry

Evropská občanská iniciativa (ECI), jak je stanoveno v paragrafu 4 článku I-47 ústavní smlouvy EU, představuje významný krok vpřed v zapojování veřejnosti do rozhodovacích procesů na evropské úrovni. Praktické využití ECI se může stát silným impulsem k posílení evropské integrace, identity a solidarity.

Pro neziskové organizace je to příležitost, jak ještě více posílit vzájemnou spolupráci na evropské úrovni a koordinovat své aktivity v jednotlivých členských zemích EU. S jistou mírou se dá tvrdit, že by se jednalo o zárodek legitimní evropské veřejnosti, evropského

démos. Pro neziskové organizace by to rovněž znamenalo nutnost vzniku celoevropských agend, společných programů a postupů, které budou prosazovány napříč státy. V této možnosti je skryt ohromný potenciál.

Pokud bude rozumně využito, posílí se i vazby mezi občany Evropské unie a jejími institucemi. Prosadí se širší chápání evropské identity, lidé z různých zemí by pocítili větší sounáležitost s jinými národy, jejichž příslušníci by rovněž figurovali mezi podepsanými pod jednotlivými „lidovými“ návrhy v rámci ECI.

Z politologického pohledu by se jednalo o obohacující prvek, který by zároveň zvyšoval „good governance“ v praxi, čímž by se do značné míry obohatila demokracie na evropské úrovni o novou kvalitu, která by ji odlišovala od demokratických postupů a zvyklostí na národní úrovni. Opět s jistou mírou nadsázky lze tvrdit, že demokratický vývoj a praxe v EU by nabraly vlastní směr prostřednictvím vlastních mechanismů.

Při těchto úvahách je nutné mít na zřeteli i případný opačný vývoj, ke kterému může dojít, pokud se nenaplní současná velká očekávání vůči ECI a potažmo nové ústavní smlouvě. Současný optimismus může rychle vystřídat zklamání a rozčarování z toho, že v praxi se ECI neprosadila. Důvodů může být několik a řada z nich již zde byla zmíněna (např. zamítnutí iniciativy ze strany Komise). V praxi se dá očekávat, že vzhledem k náročnosti splnění podmínek pro předložení ECI bude těchto návrhů spíše méně. Tím pádem i účinnost zápisu o ECI v článku I-47 z pohledu participativní demokracie může být menší, než se nyní obecně předpokládá (hlavně ze straně neziskových organizací).

V případě, že daný návrh nebude dotažen do konce (tj. vyústí v legislativní předpis navržený EK a následně nebude schválen Radou a Parlamentem), může dojít k rozčarování a zklamání signatářů podepsaného návrhu. Za této situace se dá očekávat spíše odmítavá reakce občanů a organizátorů ECI, kteří se stěžují budou nadále ztotožňovat s Uníí a jejími institucemi, navíc pokud případné návrhy jiných organizací a jiných skupin obyvatelstva budou procházet bez větších problémů. Tím by teoreticky mohlo

dojít i k oslabení evropské identity a k prohloubení a růstu společenského napětí, a to nejen uvnitř členských států, ale i mezi nimi. Tento „katastrofický scénář“ by mohl například vyústit v konflikt mezi imigranty a starousedlíky (uvnitř jednotlivých členských států). Druhá linie případných neshod v důsledku uplatnění ECI by mohla nastat například mezi státy s převažujícím katolickým obyvatelstvem a státy, kde není tato víra většinová. Může se stát, že občané katolických zemí se budou snažit prostřednictvím ECI prosadit záležitosti, ke kterým další členské země EU budou shovívavější (eutanazie). V těchto vyhocených případech, které se mohou stát předmětem ECI, bude vždy jedna strana nespokojena a zklamána. Těžko se od ní dá očekávat větší vstřícnost a pocit sounáležitosti s evropskými institucemi a Uníí samotnou.

Pokud by nastala taková situace při zavádění ECI, výsledek by za těchto okolností mohl být přesně opačný než ten, který byl zamýšlen. Mohlo by totiž dojít i k dalšímu prohlubování propasti mezi určitými skupinami občanů a evropskými institucemi.

Toto jsou stále pouze teoretické úvahy, záměrně vykreslené „černými barvami“. Opět je nutné poznamenat, že je třeba posečkat na evropský prováděcí zákon k ECI – ten hodně napoví a bude klíčem k dalšímu vývoji. Přesto je již nyní možné a nutné vznést požadavky k tomuto zákonu, dokud je stále ve fázi vývoje.

Pravděpodobně nešťastným řešením by byla snaha v tomto evropském zákoně postihnout a ošetřit prostřednictvím předpisů všechny důležité body (počty zemí, způsob zpracování a ověřování podpisů apod.). Je nutné zde nastavit co nejméně omezující pravidla a podmínky tak, aby jejich rámec nezanechával prostor pro různé výklady a interpretace. Pokud se nepodaří sepsat kvalitní, přehledný, funkční a více méně jednoduchý zákon, regulující otázky ECI, ustanovení ústavní smlouvy o participativní demokracii by zůstala pouhým politickým gestem.

K přípravě tohoto zákona je proto nutné přizvat také ty, kterých se bude týkat: evropské občany a jejich „zástupce“, neziskové organizace. Všem potenciálním zainteresovaným partnerům evropských institucí, včetně neziskových organizací, musí být dán dostatečný prostor pro konzultace o těchto prováděcích pravidlech.

Diskuse o evropské ústavní smlouvě na regionální úrovni

Petr Anderle, občanské sdružení Vlastenecký poutník

I přes nesporné sympatie a nezbytné fandovství, které projevujeme vůči neziskovému sektoru již tím, že v jeho prospěch dlouhodobě pracujeme, si musíme objektivně přiznat jednu skutečnost – i v tomto společenském uskupení se mistry a v různém čase objevují prvky konzervatismu a opatrnickví. Ale mohu, myslím, zodpovědně konstatovat, že tomu tak vůbec není, pokud se evropské integrace týče. Tu dokonce chápeme jako nástroj k dokonalejšímu uskutečňování našich plánů a představ. Navíc jsme schopni v našem usilování o rozvoj evropské spolupráce velmi důmyslně nacházet spojení napříč všemi společenskými vrstvami.

Když jsme v roce 2003 rozvažovali, jak kladně umocnit diskusi veřejnosti před referendem o vstupu České republiky do Evropské unie, vznikl mimo jiné projekt „14 DNÍ PŘED“. Díky pochopení a pod záštitou dnešního poslance Evropského parlamentu a hejtmana Olomouckého kraje Ing. Jana Březiny jsme pozvali k veřejnému slyšení čtrnáct dní před referendem čtrnáct osobností. Každý z účastníků tohoto fóra pronesl veřejně osobní vyznání o tom, proč by se naše země měla stát členskou zemí Evropské unie. A tak vedle sebe v Olomouci vystoupili členové občanských sdružení, učitel, farář, politolog, lékařka, starosta, biskupka, senátor, místostarosta, herec, arcibiskup i hejtman a velice reálně a současně i značně emotivně vyslali poselství na každý den onoho dvoutýdenního období, které nás dělilo od data referenda. Dodnes jsou pro nás ona vystoupení inspirativní ve své naprosto reálné jasnozřivosti.

A podobně je tomu s evropskou ústavní smlouvou. Pochopili jsme, že pro diskusi o tomto dalším nesporně nutném a potřebném kroku v rámci evropské integrace musíme najít spojení i v dalších společenských uskupeních. 1. května 2004 jsme v Bruntále v rámci projektu „Evropská ústava z pohledu středoevropských neziskových organizací“, organizovaného Institutem pro evropskou politiku EUROPEUM jehož jsme byli v oblasti Moravskoslezského kraje spoluorganizátory, diskutovali o evropské ústavní ústavě. A zcela záměrně se na našem jednání sešli lidé jen zdánlivě rozdílných zájmů a postavení. Opět vedle sebe diskutovali starostové, členové občanských sdružení, učitelé, vysokoškoláci, novináři, pracovníci samosprávy či zástupci charity a církve. Proto také názory a myšlenky v tomto mém vystoupení nejsou z oblasti zbožných přání a vizí, ale do jisté míry reprezentují objektivní názorový panel myšlení občanské veřejnosti moravskoslezského regionu. Ano, neziskový sektor zde sehrává vědomě i podstatou svého usilování úlohu veřejného zastávce přijetí evropské ústavní smlouvy jako základního dokumentu, který se může a musí stát dalším kvalitativně vyšším stupněm na cestě k evropské integraci.

Naše občanské sdružení Vlastenecký poutník má v tomto směru poněkud usnadněnou (ale zároveň díky existenci dvou totalit v naší zemi v letech 1939 – 1989 velmi ztíženou) úlohu. Základním mottem vzniku sdružení v devadesátých letech byla obnova historického, právního a kulturního vědomí občanů. Proto také většina našich členů a příznivců zná dobře historické souvislosti, které, vycházejíce ze základních momentů českých dějin, zcela logicky předurčují náš postoj. Je poměrně málo známo, že zastáncem evropské či přímo světové integrace byl historik František Palacký. Zcela logicky viděl

v integraci budoucnost Evropy Tomáš G. Masaryk, byl se podílel na rozpadu Rakouska-Uherska. Není v tom žádný paradox. Již v roce 1933 po nástupu Hitlera k moci řekl prezident Masaryk v rozhovoru s rakouským velvyslancem, že nejlepší by bylo, kdyby se Rakousko, Maďarsko a Československo znovu sjednotily.

V roce 1999 jsme realizovali velký roční projekt „Od Rakouska-Uherska k Evropské unii“. Jenom výstavu v rámci tohoto projektu zhlédlo v městech Budišov nad Budišovkou, Šternberk a Olomouc přes 12 000 návštěvníků. Její první část byla zaměřena na historii oblasti v posledních třech stoletích, druhá část byla o smyslu a existenci Evropské unie. V její druhé části jsme se přihlásili k činnosti a odkazu hraběte Richarda Coudenhove-Kalergiho, který ve dvacátých letech minulého století, v době, kdy byl občanem Československa, navrhl vytvoření unijního spojení evropských států, které ve svém základě odpovídalo dnešní podobě EU. Jeho činnost morálně i finančně výrazně podpořil také prezident Masaryk a tehdejší ministr Beneš. Osvětu v tomto smyslu dělá i naše krajská organizace Panevropského sdružení Čech a Moravy s působností v Moravskoslezském a Olomouckém kraji. Toto sdružení je v celostátní působnosti pokračovatelem předválečné neziskové organizace stejného jména. Nezapomínáme také na to, že na Panevropském kongresu ve Vídni v roce 1926, který hrabě Coudenhove-Kalergi s Masarykovou podporou organizoval, byl členem německé delegace Konrad Adenauer, který dnes patří mezi zakladatele nové podoby Evropy. Stojí také za to připomenout Adenauerův projev z roku 1919 při příležitosti otevření univerzity v Kolíně, kdy poukázal na nutnost smíření a spojení evropských zemí. Právě obnova historické paměti občanů v našem regionu z hlediska dějin evropských integračních snah je jeden z momentů, který patří k náplni činnosti řady občanských sdružení v obou moravských krajích – Jeseníkách a Slezsku. Bohužel narážíme na nízké historické vědomí některých našich politiků, kteří nedostatky svého historického vzdělání zakrývají pláštěm jakéhosi eurorealismu, který je v podstatě potměšilou formou atavistického pojetí národních zájmů ve stylu národoveckých diskusí 19. století. Jejich vystupování následně ovlivňuje myšlení občanů a naše úloha je tím značně ztížena.

Již několik let visí v sídle našeho občanského sdružení v Bruntále na čelném místě text všech padesáti bodů Charty základních práv Evropské unie. Velice často diskutujeme s občany o jejich jednotlivých bodech. Většina z nich vidí a čte tento dokument poprvé, ale všichni se shodují v tom, že tyto zásady „ano“. Považujeme je za přímou podmínku rozvoje neziskového sektoru u nás i v Evropě. Z toho hlediska jsme přivítali i to, že návrh ústavní smlouvy, který má být za několik dní podepsán v Římě, předpokládá v její II. části včlenění této Charty do právního rámce Evropské unie, čímž získá jako celek právní sílu. Rovněž zásady participativní demokracie, které jsou v návrhu evropské ústavní smlouvy nově koncipovány, nás naplňují uspokojením.

Naše poznatky z diskusí mezi občany jsou takové, že většinou zatím výrazně nerozlišují mezi Evropskou unií jako takovou a otázkou přijetí evropské ústavní smlouvy coby jedné z podmínek výrazného kvalitativního posunu evropské integrace nevidí jako specifický problém. V tomto směru bude muset neziskový sektor věnovat větší pozornost potřebné osvětě a využívat k tomu všem specifických podmínek a možností, které sružením vlastní. Dovolím si to uvést na příkladu: V roce 2002 jsme spolu s několika sdruženími i občemi postavili v městečku Dvorce pomník polskému králi Janu III. Sobieskému. Ten v srpnu

1683 v městečku nocoval, když se přesouval se svojí vojenskou družinou k Vídni, před jejímiž hradbami stála tehdy turecká vojska Kara Mustafy. Jejich porážka, na níž měl polský král Lví podíl, vlastně zajistila další rozvoj křesťanské Evropy. A my dnes při vlastivědných exkurzích vodíme k tomuto pomníčku studenty a vysvětlujeme jim smysl a dějiny křesťanského vývoje evropských zemí.

Věnujeme se pochopitelně i aktuálním otázkám současnosti, ale dokážeme nacházet spojitosti s historií Evropy. V současné době podporujeme intenzivně všechny aktivity zajišťující rozvoj vzdělanosti. Domníváme se dokonce, že vytváření podmínek pro rozvoj celoživotního vzdělávání je důležitější a potřebnější než stavba průmyslových zón, které budou do dvaceti let prázdné a opuštěné. Proto jsme byli například u toho, když se v Bruntále pokládaly základy budoucího vysokého školství v tomto městě – před několika dny zde byla otevřena první pobočka soukromé vysoké školy. Do jejího prvního ročníku se přihlásilo přes devadesát studentů, což je značný úspěch. Na imatrikulaci jsme připravili fiktivní vystoupení význačného bruntálského rodáka a vědce evropského a světového formátu prof. Dr. Ernsta Berla (1877 – 1946), jehož jméno nese i Ústav makromolekulární chemie při Technické univerzitě v Darmstadtu. Tento muž byl po roce 1933 uznávaným profesorem na Carnegie Institute of Technology v Pittsburghu. V jeho vystoupení jsme se pokusili vysvětlit některé problémy globalizace s tím, že se postupně vytrácejí z našeho světa dřívější zdroje pospolitosti, kterými byly národ, sousedství a třída. Vznikají nové zdroje pospolitosti, a ty nemohou být spojovány s tradičními formami národa. Musí nutně dojít k rozvoji kosmopolitismu, aniž bychom rozbíjeli nějaké národní tradice. Je to složité, protože slovo kosmopolitismus bylo u nás léta vnímáno jako největší zrada zájmů dělnické třídy a socialismu.

S těmito problémy se tedy v diskusích s občany potýkáme a v mnoha názorech se s nimi rozcházíme. Ale to vše je dáno stupněm poznání. Obáváme se, že ve veřejné diskusi, která by měla předcházet ratifikačnímu procesu evropské ústavní smlouvy v České republice, nám zdejší politická reprezentace příliš nepomůže. Bude záležet na neziskovém sektoru, zda to nebude právě on, kdo se stane tahounem diskuse o smyslu a potřebě evropské ústavní smlouvy. Abych nebyl nespravedlivý – mezi našimi starosty, zastupiteli měst i krajů, poslanci a senátory je řada těch, kteří nahlížejí na tuto problematiku stejně a dokáží ji vysvětlovat ještě lépe než my.

S potěšením jsme přijali zprávu, že v září tohoto roku se vydal na cestu informační kamion Evropské unie, který je součástí kampaně EU „Pro rozmanitost. Proti diskriminaci“. Má navštívit během tří měsíců devatenáct měst Evropy a informovat občany o jejich právech a povinnostech, které se týkají případné diskriminace na pracovištích. Je to rozhodně dobrá myšlenka. Jenže my bychom potřebovali neskutečné množství informačních kamionů jen proto, abychom vysvětlili lidem, že teorie, které se 40 let učili ve školách – že integrační tendence kapitalismu jsou zde proto, aby byli pracující ještě lépe a dokonaleji vykořisťováni, nejsou pravdivé. Mnozí jste již na to zapoměli, ale tyto teorie byly součástí všech knih o socialistické ekonomii, světě za železnou oponou, součástí příruček nejrůznějších školení.

V zdejším regionu se snažíme od počátku 90. let vysvětlovat smysl evropské integrace i s pomocí naší značné editiční a vydavatelské činnosti. Již třináct let vydáváme měsíčník ČAS – dnes vychází v evropském formátu v nákladu 3 000 výtisků, od roku 1995 jsme

vydali přes 40 vlastivědných publikací v celkovém nákladu 50 000 výtisků. S veškerými těmito materiály mezi občany pracujeme. Byli a jsme připraveni i na diskusi o evropské ústavní smlouvě. Letos si připomínáme dvacet let od doby, kdy s prvním návrhem „Smlouvy zakládající Evropskou unii“ v roce 1984 přišel Altiero Spinelli. Dnes máme na stole velmi zdařilý nový návrh evropské smlouvy a doufejme, že bude skutečně platit od 1. listopadu 2009, jak je plánováno.

Je třeba otevřeně říci, že návrh ústavní smlouvy jednoznačně slouží k těsnějšímu politickému spojení Evropy a vytvoření společné evropské identity. Jsem zmocněn prohlásit, že bychom neradi viděli, aby Česká republika byla stranou těchto procesů. Pokud by taková situace nastala, situace, poškodilo by to nejen spolkový život v této zemi, ale znamenalo by to také vážnou izolaci demokratických sil České republiky.

Mohu vás ujistit, že neziskové organizace v našem regionu se ze všech sil přičiní o to, aby tato společnost nepodlehla vábničce pokryteckého národovectví a extrémům primitivního populismu. Nebezpečí, že ústavní smlouva bude přijata jen některými státy, je zde příliš veliké a bylo by ohrožením procesu demokratizace, který naše země nastoupila právě před patnácti lety. To bychom si měli všichni uvědomit.

Ukázka z diskuse

Zdeněk Schleinfeld, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně Ústí nad Labem

Text evropské ústavní smlouvy není textem pro děti. Domnívám se, že zvláště třetí část je příliš rozsáblá a zastupuje v podstatě příliš mnoho zákonů. To považuji za hlavní problém, který bude mimo jiné svazovat ruce také příštím zákonodárcům, protože ústavu nelze měnit. Obávám, se že „petiční právo“ bude „pytlek blech“. Nedokážu si představit, že milion občanů podepíše například petici PROTI jaderným elektrárnám a dva miliony PRO jaderné elektrárny. Osobně tyto iniciativy vítám, ale ústavní smlouvě i Evropské unii to přinese problémy – měly by být vymezeny oblasti, kterých se to týká.

Ivo Šlosarčík, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy, Katedra Západoevropských studií, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM

Existuje snaha neziskových organizací zformulovat názor na to, jak by měla ta nudná, ale velmi důležitá norma pro občanskou iniciativu vypadat, nebo budou neziskové organizace čekat na to, co se na jednáních Rady, Parlamentu „upeče“ a poté budou operovat pouze v rámci těchto bariér, dohodnutých opět na mezivládním či komunitárním principu?

Daniel Šmihula, Úřad vlády SR

Obávám se nízkého kvora evropského referenda, které by se mohlo stát obětí některých „ujetých“ iniciativ – ty by mohly začít evropské politice dominovat.

David Stulík, NROS

Jsem si vědom stejných rizik, na které upozornil pan Šmihula. Dá se to být u mne schizofrenní – ač pracuji pro nevládní organizaci, zároveň jako bych si pod sebou podřezával větev. Vidím to tak, že dost často dochází k tlakům tzv. „placené veřejnosti“ a na těchto konkrétních konzultačních mechanismech se objevují lidé, kteří jsou sice profesionálové, ale chybí jim vazba na občany. Když se zeptám proč, souvisí to s tím, co říkal pan Anderle – se vzděláváním. Zájem lidí o věci veřejné, aby získávali orientaci ve svém prostoru – v tomto opět velice selbává politická reprezentance. Selbávají i média, která celou debatu zploštlují na schematické opakování frází a člověk tak nemá v podstatě šanci udělat si ten pravý obrázek. Zazní to možná trochu rouhavě, ale tak, jak je celá část týkající se participativní demokracie popsána, je „ujetá“ už sama o sobě v tom, jak je nastavena. Nejprve by měla proběhnout diskuse o základních hodnotách. Základní hodnotou by mělo být, že každý občan má právo se vyjádřit a být vyslyšen k věcem veřejným. Otázkou bude, jak to udělat. To je opět problém: v Evropské unii je 25 národních zvyklostí a systémů, a toto je snaha o vytvoření jednoho centrálního mechanismu. To jsou věci, které nemáme my sami v České republice – jakým způsobem by se měl občan zapojovat do správy věcí veřejných. Jsem proti tomu, aby participativní demokracie zastupovala demokracii zastupitelskou. Tendence v západní Evropě, které dávají prostor participativní demokracii, s naivní představou, že tím budou lidé vtaženi do veřejného dění, jsou velice silné. Silnější než u nás. Ale je to o tom, osvěžit právě základní hodnoty

a základní myšlenky. To je proces, který se bobužel u nás příliš neděje. Částečně to souvisí s třetí blavou; jde o to, že do evropské ústavní smlouvy byla snaha „nasypat“ nakonec všechno. Četl jsem srovnání americké ústavy a evropské ústavní smlouvy. Americká ústava má kolem 7 500 slov, evropská 150 tisíc. Pro Američany je jejich ústava něčím symbolickým, obsahuje základní hodnoty. Když otevřu evropskou ústavní smlouvu a začnu ji číst, nenajdu v ní jenom hodnoty. Obsahuje spoustu technických věcí, se kterými se neshodnu, protože základní hodnoty sdílím jinak. V tomto obledu je ústavní smlouva nabobtnalá tolik, aby uspokojila pokud možno každého. Ptám se, zda toto je onen společně sdílený základ, či zda má dát další impuls evropské integraci, když jsme si řekli, že chceme mít ústavu, tak nějakou ústavu dáme na stůl. Je to otázka symboliky a já jsem pro to, abychom společně s kolegy z Německa, Rakouska nebo Skandinávie sdíleli něco, co by mělo symbolický výraz. Otázkou ale je, jakou by měl mít podobu. Z tohoto mám trochu obavu – že evropské národy se budou velice těžce na něčem společném a zároveň jednoduchém shodovat.

Nicholas Beger, act4europe

Budu muset oponovat svému příteli Davidovi. Nejprve ohledně části III – ano, mandátem Konventu nebylo pozměňovat nic v části III a NNO se spolu s mnoha členy Konventu shodují, že na revizi této části Konvent skutečně mandát neměl. Není to jeho chyba – jedná se o rozhodnutí představitelů vlád. Nyní k článku 47, který Mezivládní konference (IGC) změnila z článku 46 – máme nyní ústavní smlouvu, jejíž podobu ratifikovala IGC a v Římě dojde k jejímu podepsání, a už se mění články! Je to stejné jako s informační politikou – EU utratila spoustu peněz, když nechala přeložit text vzešlý z Konventu do všech jazyků, takže ho všichni máme k dispozici, i na Internetu a v tištěné podobě, ale teď už se znovu tisknout nebude – dokonce ani v anglické nebo francouzské verzi. Takže budeme v referendech rozhodovat o přijetí ústavní smlouvy, aniž bychom měli její text! Věci, jako jsou otázky týkající se počtu článků, považují za drobnost. Důraz kladu na otázku: Mám právo na přístup k informacím? Vrátím se zpět k iniciativě evropských občanů. Plně soubhlasím s mnoha závěry, ke kterým kolega Stulík dospěl ve svém vystoupení a které zdůrazňují, jak musíme být obezřetní, když vytváříme tento zákon. Mnoho věcí, které kolega uvedl, je správně. K tomu ovšem připojuji velké „ale“. Myslím, že se celý problém točí kolem „množství“ demokracie, které tam skutečně máme. Kam se nám ztratil požadavek naslouchat každému? A znamená účast 44 % voličů při volbách do Evropského parlamentu víc demokracie než diskuse s NNO, které zastupují miliony občanů? Je mi líto, ale když se například podíváme na zdravotně postižené, kolik milionů těchto lidí žije v EU? A kolik z nich se tak či onak zapojuje práce v organizacích a nechá se zastupovat Evropským fórem zdravotně postižených? Záleží na tom, jaký přístup k informacím chceme mít, nakolik si dokážeme připustit, že v naší společnosti existují bnutí, která jsou silně konzervativní a rasistická. A na druhou stranu, chceme o tom vůbec diskutovat? Budeme to raději jen tiše přecházet, nebo naopak chceme problému skutečně čelit? Pokud chceme problému čelit, pak budeme muset hovořit o participaci. I když plně věřím

v parlamentní demokracii, participace musí být větší, jinak problémy nevyřešíme. Přitakávám tedy obezřetnosti, přitakávám snaze přemýšlet o tom, jak cíle dosáhnout, ale přitakávám zároveň participaci a demokracii pro každého z nás!

A nyní k otázce NNO – ano, plně se zapojujeme do přípravy tohoto zákona a do rozvoje různých typů seskupení. Existuje seskupení NNO kolem Evropského institutu pro referendum, které je velmi dobře informované a velmi aktivní ve snaze koncipovat tento zákon. Seskupení, které zastupuji já, představuje největší strukturu NNO v Evropě. Nemáme tolik času, abychom diskutovali o podrobnostech tohoto konkrétního zákona týkajícího se iniciativy evropských občanů. Pokaždé to děláme tak, že sledujeme zákonodárný proces, stejným způsobem takto postupují i evropské NNO. Hovoříme především s Komisí, při přípravě návrhu zákona pak hovoříme s členy Evropského parlamentu, od kterých se dozvídáme jejich stanoviska. Hovoříme také s Radou, která činí rozhodnutí.

Ještě bych zareagoval jednou malou poznámkou: pokud mluvíme o koncepci participativní demokracie, bavme se o občanské iniciativě – to je jeden způsob, transparentnost a informace představují další a občanský dialog třetí, přičemž všechny jsou zcela zásadní. Plně chápu, že lidé pracující pro vládu chtějí rozmlouvat s občany; oni skutečně vědí, o čem mluví. Stále dokola poslouchat stejnou plejádu proslovů je ztráta času. S tím souhlasím. Proto evropské NNO vypracovávají odborné posudky a proto je u nás rozhodování, politické rozhodování, v rukou členů. Lidé pracující v těchto institucích jsou odborníky ve své profesi a mohou Komisi sledovat v oblastech spravedlnosti a vnitřních záležitostí a skutečně hovořit o právních důsledcích jednotlivých článků, a to je důležité. Občanský dialog je tedy jedním z opravdu významných aspektů, týkajících se daného druhu spolupráce. Dalším aspektem je transparentnost, informace a občanská iniciativa.

DISKUZE O EVROPSKÉ ÚSTAVNÍ SMLOUVĚ V ČR, NA SLOVENSKU, V POLSKU A MAĎARSKU

Debata o návrhu ústavní smlouvy v České republice

David Král, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM

Debata o návrhu ústavní smlouvy se v České republice odehrávala v zásadě na dvou úrovních – na úrovni politické a na úrovni občanské společnosti. To je dáno obecným strukturováním debaty o budoucnosti Evropy. Ta probíhala jednak na oficiální úrovni v rámci tzv. Konventu, kam hlavní politické proudy členských států a kandidátských zemí delegovaly své zástupce, kteří projednávali otázky vymezené v Laekenské deklaraci – tento proces vyústil v přijetí konventního návrhu ústavní smlouvy. Vedle oficiální úrovně pak probíhalo tzv. Národní fórum, které mělo za úkol poskytnout platformu pro zástupce občanské společnosti, kteří se měli k otázkám diskutovaným Konventem průběžně vyjadřovat.

V následující pasáži se budeme věnovat převážně první z debat – tj. diskusi na úrovni politické reprezentace, respektive politických stran –, a to z toho důvodu, že debata na úrovni občanské společnosti probíhala ve velmi omezené míře a účastnilo se jí jen několik málo organizací, které pravidelně figurovaly ve většině aktivit realizovaných pod hlavičkou Národního fóra. Národní fórum zastřešoval v České republice Výbor pro záležitosti EU Senátu, který pořádal k otázkám diskutovaným Konventem jednak pravidelná veřejná slyšení, jednak úžeji specializovaná slyšení především pro senátory – členy uvedeného výboru. Dopad této debaty na širokou občanskou veřejnost ovšem nebyl příliš velký, stejně jako mediální pokrytí Národního fóra ze strany hlavních sdělovacích prostředků.

Intenzita debaty v případě České republiky tedy byla poměrně nízká, a to jak na úrovni politické, tak v případě Národního fóra. Je to dáno bezpochyby faktem, že v ČR – stejně jako v ostatních přístupjících zemích – paralelně probíhala diskuse o samotném členství v Evropské unii, která zřetelně dominovala. V případě politické debaty hrála klíčovou roli diskuse na úrovni vlády a ústřední státní správy, neboť se předpokládalo, že vláda bude zastupovat Českou republiku na Mezivládní konferenci. V případě debaty občanské společnosti bylo aktivních několik málo organizací, z nichž většina byli právě zástupci neziskového sektoru.

Politická debata o budoucnosti EU v České republice se vyznačovala poměrně silnou polarizací, a to i v porovnání s dalšími novými členskými zeměmi. To je dáno silnými názorovými rozpory hlavních českých politických proudů ohledně dalšího směřování či „finality“ evropské integrace. Větší neshody mezi hlavními politickými proudy se projevíly již v debatě o členství v Evropské unii. Žádná z těchto politických stran vstup do Evropské unie přímo nezpochybnila, nicméně největší opoziční strana – pravicová Občanská

demokratická strana (ODS) – vnímá členství v Unii spíše jako nutné zlo. Oproti tomu největší vládní strana – Česká strana sociálně demokratická (ČSSD) – se netají tím, že v členství v Evropské unii spatřuje záruku budoucí prosperity a úspěšného rozvoje České republiky (toto její stanovisko v zásadě sdílejí i menší koaliční strany KDU-ČSL a Unie svobody). Celý obrázek je navíc komplikován silným postavením komunistické strany, která sama nemá (nebo přinejmenším donedávna neměla) k Evropské unii vyhraněný postoj.

Debata o budoucnosti Evropské unie a o návrhu ústavní smlouvy polarizaci českého politického spektra ve vztahu k EU ještě posílila. Bylo to zřejmé i v Konventu, kde byly zastoupeny právě tři dominantní politické proudy české politické reprezentace.

Vládní zástupce Jan Kohout (kterého je možno označit za nejvýznamnějšího člena českého triumvirátu, neboť vystupoval jako zástupce státu a připravoval půdu pro vládní zmocněnce na Mezivládní konferenci) reprezentoval v Konventu proevropský proud středo-levicového (v podstatě socialistického) zaměření. Jeho přístup k debatě o budoucnosti Evropské unie by se dal charakterizovat jako podporující, jednak rozšiřování, jednak prohlubování evropské integrace, a to jak v ekonomickém, tak politickém smyslu. S jistou nadsázkou by jej dokonce bylo možno označit jako zastánce evropské federace coby finality EU ve velmi dlouhodobém horizontu. Zároveň se ovšem česká vládní reprezentace zaměřovala na poskytnutí jistých pojmů v ústavní smlouvě, které by garantovaly rovnoprávné postavení zemí různé velikosti a ekonomické úrovně. Tím reagovala na četné obavy, že po rozšíření se zvýší tlak na vytvoření „direktoria“ velkých států, které budou hrát klíčovou roli v rozhodování o dalším směřování Unie. Z toho důvodu nejspornější konventní návrhy pro vládní reprezentaci byly otázky stálého předsednictví Evropské rady a otázka složení Evropské komise. V obou otázkách navrhl Konvent radikální změny, když zrušil na nejvyšší exekutivní úrovni EU dosavadní půlroční rotaci a ve vztahu k Evropské komisi navrhl systém, ve kterém by bylo kolegium komisařů rozděleno na hlasující a nehlasující, což by výrazně změnilo kolektivní charakter fungování tohoto orgánu. Česká vládní reprezentace se v Konventu velmi angažovala ve skupině tzv. podobně smýšlejících zemí (like-minded countries), která sdružovala středně velké a menší země EU a která měla za cíl vytvořit jistou protiváhu tandemu velkých členských států.

Vládní pozice konventních zástupců se dále promítla i do jednání Mezivládní konference. Jan Kohout před odjezdem na první jednání prohlásil, že Česká republika může akceptovat asi 95 % konventního návrhu. To byl poměrně konsensuální postoj ve srovnání například s Polskem, které mělo k některým otázkám (především nová definice většinového rozhodování v Radě) daleko větší výhrady, ale i ve srovnání s některými starými členskými státy (např. Velká Británie). Hlavním bodem, který se česká vláda rozhodla na Mezivládní konferenci prosadit, bylo rovnoprávné zastoupení členských států při nominaci členů Evropské komise ve smyslu jeden stát = jeden komisař a zrušení vnitřního rozdělení kolegia na hlasující a nehlasující komisaře. Kromě některých méně důležitých bodů vládní pozice (např. úpravy v oblasti rozhodování kvalifikovanou většinou, vyjasnění role evropského ministra zahraničí nebo vyjasnění vztahu tzv. strukturované spolupráce v oblasti obrany k NATO) se ovšem objevily nové, ale o to více překvapivé body. Jedním z nich bylo rozhodnutí vlády prosazovat odkaz na křesťanské

kořeny evropské civilizace v preambuli ústavní smlouvy. Tady se projevila konstanta české vnitřní politiky – vláda se rozhodla prosazovat tento odkaz v preambuli s ohledem na stanovisko menší koaliční strany KDU-ČSL. Bizarní na tomto vládním stanovisku je fakt, že Češi patří mezi nejméně konfesionální národy v Evropě a uvedenou otázku vnímají daleko méně citlivě než třeba Poláci nebo Irové.

V Konventu vystupovali dle interních pravidel tohoto fóra rovněž dva členové Parlamentu ČR. Zástupcem Poslanecké sněmovny v Konventu byl Jan Zahradil, který zároveň reprezentoval největší opoziční stranu ODS a zároveň pravicově-konzervativní proud, který by se ve vztahu k evropské integraci dal označit jako eurorealistický. Zástupcem Senátu byl bývalý ministr zahraničí Josef Zieleniec, který zastupoval třetí hlavní politický proud, a sice středo-pravicový a proevropský (Zieleniec byl zvolen za menší koaliční stranu Unii svobody, ačkoli sám členem politické strany nebyl).

Za zmínku v této souvislosti stojí zmínit především postoje zástupce ODS v Konventu Jana Zahradila. Ty je totiž možno označit za pravý protipól vládního postoje a demonstrovat tak zmiňovanou polarizaci české politické scény v otázce budoucnosti EU. Oproti stanovisku vlády podporuje ODS co nejvolnější model Evropské unie a jednoznačně metodu mezivládní spolupráce na úkor metody komunitární, ve které hrají výraznou úlohu nadnárodní instituce jako Evropská komise nebo Evropský parlament. Postoje Jana Zahradila k ústavní debatě by se daly shrnout do několika následujících bodů. Zprvce co nejširší zachování práva veta členských států v co největším možném počtu otázek, především v otázkách zahraniční politiky, daní a sociálního systému, kde pro ODS zachování jednomyslnosti představovalo pomyslnou „červenou linii“. Za druhé co největší posílení role národních parlamentů jako hlavního zdroje legitimacy v EU, oproti tomu pak nepřisuzování žádné zásadní nové pravomoci orgánům nadnárodním (tedy Komisi a Evropskému parlamentu). Za třetí odmítnutí politické integrace na úrovni EU coby finality evropské integrace. V jistém smyslu by ODS preferovala i volnější ekonomickou integraci jako například zónu volného obchodu – lze říci, že již jednotný vnitřní trh nebo společná měna jsou pro ODS do značné míry neakceptovatelné. Za čtvrté, pokud by chtěla část členských zemí pokračovat v integraci rychleji, tak se Česká republika neměla stát členem této avantgardní skupiny. Svůj postoj ke konventnímu návrhu ústavní smlouvy Jan Zahradil vyjádřil jednoznačně tím, že odešel z jednacího sálu Konventu před přijetím návrhu ústavní smlouvy aklamací a odmítl se pod něj podepsat. Tím projevilo do značné míry velmi kritický vlastní postoj i své strany k dokumentu, který se stal podkladem jednání Mezivládní konference.

Třetí český zástupce v Konventu Josef Zieleniec v zásadě podporoval konventní návrh ústavní smlouvy ve formě, ve které byl schválen, ačkoli existovaly jisté dílčí názorové rozdíly mezi ním a vládním zástupcem Janem Kohoutem. Mezi hlavními odlišnostmi lze uvést jeho návrhy na posílení role Evropského parlamentu nebo větší politizaci Evropské komise. Za zmínku ale stojí v této souvislosti pozice Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM). Ta je třetí největší parlamentní stranou, v Konventu o budoucnosti Evropy ovšem nebyla zastoupena. Její silná pozice v Poslanecké sněmovně a na české politické scéně obecně ovšem může zásadním způsobem ovlivnit ratifikaci ústavní smlouvy, ať již je zvolena forma klasické parlamentní ratifikace či forma referenda. Jak již bylo zmíněno, postoj komunistické strany k evropské integraci obecně byl dlouhou dobu (a do značné

míry zůstává doposud) ambivalentní. Na jedné straně komunisté podléhají pokušení odmítnout projekt evropské integrace s poukazem na možnou ztrátu národní suverenity, národní identity, tradic apod. Většina českých komunistů odmítá evropskou integraci jako kapitalisticky liberální projekt, nástroj postupné globalizace, velmi často se v její rétorice setkáme s artikulací obav z příliší silného Německa, které evropskému projektu dominuje. Na druhé straně ovšem část komunistů, v čele s nově zvoleným europoslancem Miroslavem Ransdorffem, vidí v Evropské unii možnou protiváhu agresivní unilateralistické politiky Spojených států. Stejně atraktivní je pro komunisty evropský sociální model s velkým důrazem na práva pracujících, což se v případě ústavní smlouvy promítlo začleněním Charty základních práv EU do textu ústavní smlouvy. V současné fázi je ovšem poměrně těžké odhadovat, jaké stanovisko zaujme komunistická strana v kampani při ratifikaci ústavní smlouvy. Na jedné straně by se mohl sociální akcent v ústavní smlouvě pro komunisty jevit jako atraktivní. Je ale možné, že s ohledem na své voličstvo KSČM a ve snaze získat politické body na domácí scéně tato strana dokument spíše odmítne ve snaze vymezit se proti vládní levicové straně ČSSD, která bude vystupovat ve prospěch ústavy. Zároveň je možné, že komunisté nezažijou k ústavě jasné stanovisko, jako tomu bylo ve vztahu k Evropské unii doposud, přičemž klíčovou roli budou hrát názory nejviditelnějších aktérů komunistické strany.

Kromě zástupců v Konventu a hlavních politických stran či proudů bude jistou rolí v politické debatě o ústavní smlouvě hrát i prezident Václav Klaus. Jako dlouholetý předseda ODS se netají kritickým stanoviskem k ústavnímu dokumentu stejně jako k dalšímu směřování Evropské unie obecně. V případě referenda o vstupu do EU byl jedinou hlavou státu nově vstupujících zemí, která nevyzvala voliče, aby hlasovali pro vstup. V případě ústavní smlouvy tomu zřejmě bude podobně. Otázkou spíše zůstává, zda se prezident explicitně postaví proti ústavní smlouvě. Z pozice hlavy státu (vzhledem k zdůrazňované komplementaritě ve vztahu k vládě) tomu tak asi nebude, nicméně z pozice občana (což může být z hlediska dopadu na veřejné mínění významné) bude vystupovat spíše negativně, ovšem rétoricky velmi opatrně.

Dalším klíčovým hráčem při odstartování debaty o evropské ústavní smlouvě budou bezpochyby média. Souvisí to jednak s tím, že na základě výzkumů Eurobarometru z června 2004 se Češi pokládají za nepřiliš informované o celé ústavní debatě, kdy pouze 26 % respondentů uvedlo, že se cítí velmi dobře informováno, oproti 70 %, kteří uvádějí, že jsou informováni naprosto nedostatečně. Na základě stejného průzkumu Češi figurují mezi národy, které by si nejvíce přály obdržet více informací o evropské ústavní smlouvě prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, především celostátní televize a rozhlasu (80 % respondentů). Z toho důvodu se může stát uvedené téma pro televizi i rozhlas poměrně atraktivním. Česká média ovšem doposud pokrývala události vztahující se k jednání Konventu a Mezivládní konferenci v zahraničních sekcích a ve vnitrostátních se jim začala věnovat až v okamžiku, kdy se staly součástí domácí debaty, tzn. když byl návrh ústavní smlouvy projednáván Parlamentem ČR (viz dále). Jednalo se ovšem pouze o několik dní a následně zájem o toto téma opět opadl. Kromě toho se neobeznámenost médií s obsahem problematiky ústavní smlouvy projevila v hrubých nepřesnostech nebo zavádějících výrocích, a to i u velmi seriózních deníků. Znovu se otázka evropské ústavy ve větší míře zřejmě otevře až v okamžiku, kdy se začne hovořit o způsobu ratifikace, případně když začne kampaň politických stran.

Politická debata o obsahu ústavní smlouvy ovšem v pravém slova smyslu doposud nezačala. Parlament ČR diskutoval o návrhu ústavní smlouvy pouze v souvislosti se schvalováním vládního mandátu na Mezivládní konferenci dne 7. října 2004. Průběh debaty jasně demonstroval velké názorové rozpory politických stran zastoupených v Parlamentu (především v Poslanecké sněmovně) a místy zacházel až do velmi emotivních výroků. Jako příklad můžeme uvést větu typu „nenecháme vládnout žádného Francouze ani Němce z Bruselu“ či historické paralely s temnými stránkami národní historie jako volba Ferdinanda Habsburského českým králem či porážka českých stavů na Bílé hoře. Ze strany opozice (především ODS) se kritika zaměřila nejen na obsah samotného textu ústavní smlouvy, ale také na fakt, že vláda předstoupila před Parlament s žádostí o mandát až příliš pozdě. Až na několik málo výjimek se ovšem debata nesla ve velmi obecném duchu Evropská unie národních států versus evropský superstát.

V souvislosti s politickou debatou o ústavní smlouvě stojí za zmínku i další téma, které bylo nadneseno – metoda ratifikace. Český ústavní systém nepředpokládá automaticky vypsání referenda k ratifikaci mezinárodních smluv (včetně specifických smluv v souvislosti s členstvím v EU, které jsou v režimu čl. 10a Ústavy ČR). V současnosti dokonce neexistuje ani rámcový zákon, na jehož základě by mohlo být celostátní referendum vypsáno, i když Ústava ve svém čl. 2 odst. 2 stanoví, že zvláštní ústavní zákon může stanovit, kdy vykonává lid moc přímo. Vyhlášení referenda o vstupu do Evropské unie tedy vyžadovalo přijetí zvláštního ústavního zákona, na základě kterého bylo vypsáno referendum pouze k této otázce. Stejně tak by tomu muselo být i v případě referenda o evropské ústavě. Tomuto kroku musí rovněž předcházet široký politický konsensus, neboť schválení ústavního zákona vyžaduje kvalifikovanou většinu tří pětin členů Poslanecké sněmovny i Senátu. V případě vstupu do Evropské unie se konsensus o konání referenda podařilo nalézt, v případě evropské ústavní smlouvy to ovšem není tak jisté. ČSSD referendum v zásadě podporuje, protože se staví vstřícně k principu přímé demokracie. Odmítá ovšem situaci, ve které by se jednalo pouze o další ad hoc referendum, a podmiňuje jeho vypsání přijetím rámcového zákona, který by umožňoval vypsání referenda i v jiných otázkách. Oproti tomu ODS, jinak velká zastánkyně zastupitelské demokracie, si zřejmě od referenda slibuje možnost více ovlivnit občany, aby řekli ne.

V každém případě při současné politické konstelaci je zřejmě pravděpodobnější, že by ústavní smlouva mohla být schválena v referendu než v Parlamentu (který by vyžadoval opět kvalifikovanou většinu v obou komorách). Ani v případě lidového hlasování ovšem není jisté, zda bude zachováno pozitivní naladění veřejnosti k EU, nastartované prvním referendem. Členství v EU je příliš čerstvým fenoménem, který prozatím nenese viditelné pozitivní či negativní dopady. Nedávné výroky premiéra Stanislava Grosse, v kterých nastínil možnost spojení příštích voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006 s hlasováním o evropské ústavní smlouvě, by pozitivnímu výsledku pravděpodobně nepřispěly – vzhledem k tomu, že zřejmě zvítězí současná opozice, která zaujme k ústavní smlouvě negativní postoj. Na jakékoli závěry je ovšem příliš brzy. Jak již bylo řečeno, nezačala ani rozsáhlá politická debata, natož kampaň politických stran v dané otázce. Průzkumy veřejného mínění prováděné Eurobarometrem ovšem naznačují, že čeští občané patří mezi ty, kteří se cítí být nejméně informováni o projektu ústavní smlouvy. V tomto směru tedy budou nadcházející dva roky představovat velkou výzvu pro politickou reprezentaci, aby vstoupila s občany do široké debaty o obsahu a možných dopadech evropské ústavní smlouvy.

Diskusia o ústavnej zmluve EÚ na Slovensku

Marta Daruľová, Academia Istropolitana Nova, Slovensko

Celospoločenská diskusia o ústavnej zmluve EÚ sa vlastne na Slovensku nekonala. Či už berieme do úvahy akademikov, politikov, podnikateľov, alebo tretí sektor. Média reprodukovali niekoľko individuálnych názorov, ale nezaoberali sa problematikou do hĺbky. Je to na jednej strane prekvapujúce – rok 2004 bol dôležitým rokom pre Slovenskú republiku vzhľadom na vstup do NATO, do EÚ a konanie sa volieb do Európskeho parlamentu. Na druhej strane je to pochopiteľné, nakoľko v spoločnosti panoval všeobecný súhlas s integračnými prioritami krajiny a ich napĺňanie teda nemuselo byť predmetom diskusie. Takéto vnímanie môže pokračovať aj v období po vstupe do EÚ. Podobné konštatovanie sa týka diskusie o vstupe do EÚ, resp. o európskych záležitostiach všeobecne.

Nasledovný text sa zameria na politické strany, vládu, Parlament, občiansku spoločnosť a na záver na pár vysvetlení, prečo sa integrácia stretáva na Slovensku s ignoriáciou.

Ratifikácia ústavnej zmluvy

Pokiaľ ide o tému ústavnej zmluvy EÚ, dnes sa vedie debata o tom, či by o nej mali rozhodnúť občania v referende alebo nie. Väčšina parlamentných politických strán na Slovensku je za ratifikáciu ústavnej zmluvy EÚ hlasovaním v Parlamente (t.j. ANO – Aliancia nového občana, SMK – Strana maďarskej koalície, SDKÚ – Slovenská demokratická a kresťanská únia), ktoré argumentujú tým, že občania sa už k EÚ vyjadrili, keď hlasovali za vstup. Referendum v máji 2003 bolo zatiaľ jediné vydarené referendum v SR a história referend s nízkou účasťou a zmareného referenda spôsobuje aj istú nedôveru voči tomuto inštitútu priamej demokracie medzi občanmi. Ďalším argumentom sú vysoké náklady na referendum a napokon to, že tu nie je silná obava z vytvárania akéhosi superštátu alebo federácie v súvislosti s EÚ. Výnimkou je KDH – Kresťansko-demokratické hnutie, ktoré navrhuje usporiadať referendum. KDH v tomto smere podporuje KSS – Komunistická strana Slovenska a SNS – Slovenská národná strana.

Intenzívne sa snahe o uskutočnenie referenda venuje aj iniciatíva proti európskej ústave, ktorá odštartovala 1. septembra 2004 petičnú akciu za vypísanie referenda. Petičný výbor sa skladá z konzervatívcov: OKS – Občianska konzervatívna strana, Mladí konzervatívci, KDMS – Kresťansko-demokratická mládež Slovenska, ODM – Občiansko-demokratická mládež, KI MRŠ – Konzervatívny inštitút M.R.Štefánika, Inštitút pre slobodnú spoločnosť, Združenie euroskeptikov EÚnie.sk, Pravé spektrum, Nadácia F.A.Hayeka. Petičný výbor odmieta európsku ústavu, pretože podľa nich ústavná zmluva zhoršuje podmienky slobodnej hospodárskej súťaže, dáva nesplniteľné sociálne sľuby, obmedzuje suverenitu štátov, suverenitu občanov a slobodu ich politického rozhodovania. Cieľom je zabrániť schváleniu európskej ústavnej zmluvy v SR a vyzvať na verejnú diskusiu.

Už pred referendom o vstupe do EÚ sa viedla intenzívna debata v súvislosti s právnymi účinkami referenda – čo sa stane, keď nepríde hlasovať požadovaný počet občanov (kvórum je 50 % + 1), keď bude vstup do EÚ v referende odmietnutý, aké kroky podnikne Národná rada, aký bude celkový výsledok. Diskusia bola stimulovaná aj tým, že

referendum sa považovalo za fakultatívne, kvôli čomu sa polemizovalo o jeho právnych účinkoch.

Zástancovia referenda o ústavnej zmluve EÚ dnes argumentujú tým, že referendum je obligatórne, nakoľko SR vstupuje do štátneho zväzku. Podľa ústavného právnika Radoslava Procházku ide o štátny zväzok, keďže prijatím ústavnej zmluvy EÚ získava „vlastnú ústavu, medzinárodnoprávnu subjektivitu, vlastného prezidenta (Európskej rady), ministra zahraničných vecí, prokurátora a viacero ďalších atribútov vlastných štátom alebo štátnym zväzkom. Symbolmi, obyvateľstvom a právnym poriadkom už disponuje. Ústava hovorí o susedných štátoch EÚ, čo nespochybiteľne indikuje existenciu územia Únie“. (Radoslav Procházka: Paródia na psí hlas. SME, 26.6.2004). Podľa iných autorov, poslanci NR SR navyše nemajú od voličov mandát na rozhodnutie o ústavnej zmluve EÚ, keďže vo voľbách 2002 sa táto otázka v predvolebných programoch nevyskytovala.

Politické strany a európska agenda

Je zaujímavé, že politické strany nevyužili príležitosť volieb do Európskeho parlamentu, aby sa vyjadrili k euroagende, a tak oslovili voliča. Zdá sa, že v tomto ohľade sa SR už priblížila praxi v „starších“ členských krajinách EÚ a záujem o účasť na voľbách do Európskeho parlamentu zo strany občanov je nízka.

Juraj Marušiak uskutočnil v rámci projektu Fridrich-Ebert-Stiftung Slovensko analýzu volebných programov politických strán a diskusie v súvislosti s kampaňou pred voľbami do EP (Juraj Marušiak, FES, Európska integrácia alebo ignorácia? Nezáujem slovenských politických strán a politikov o európsku diskusiu, 11.6.2004, www.euractiv.sk). Ako ukázal výber kandidátov, eurovoľby väčšina politických strán vníma ako druhoradú záležitosť. Na stránke kandidátky sa až na niekoľko výnimiek dostali ľudia pre verejnosť neznámi, ktorých mená sa v súvislosti s európskou agendou dovtedy neobjavili.

Pri pohľade na stránke internetové stránky toho veľa nenájeme, iba málokto strana sa osobitne vyjadruje k záležitostiam EÚ. Ak sa aj v ich programových dokumentoch objavujú zmienky o európskej agende, ide napospol o prihlásenie sa k smerovaniu či názorom, ktoré v EP prezentujú partnerské politické zoskupenia. Všetkým politickým stranám s výnimkou ĽS-HZDS (Ľudová strana – Hnutie za demokratické Slovensko, kde sa neprekonateľnou prekážkou javí osoba Vladimíra Mečiara) sa podarilo začleniť do niektorého zoskupenia.

Kým SĎE – Strana demokratickej ľavice, predložila najviac eurooptimistický program, s otvorene euroskeptickým programom vystúpila OKS. Ani OKS však nevystupuje s jednoznačne odmietavým postojom k členstvu SR v EÚ. Podporuje však zastavenie doterajších integračných procesov, resp. uvoľnenie existujúcich väzieb. Na druhej strane KSS vníma EÚ ako nutné zlo, ako výsledok objektívnych procesov.

Z hľadiska podpory prijatia ústavnej zmluvy EÚ negatívny postoj k jej prijatiu prezentovali OKS a KSS. V prípade, že do jej preambuly nebude zaradená zmienka o Bohu, resp. kresťanských koreňoch Európy, pohrozilo jej odmietnutím aj KDH. Ostatné strany prijatie ústavnej zmluvy podporujú.

Aj napriek viacerým rozdielom vo volebných programoch sa politické strany v niektorých otázkach dokážu zhodnúť, čo by sa mohlo stať vhodným základom pri vytváraní konsenzu rozhodujúcich politických síl v európskych záležitostiach. Medzi tieto oblasti patria:

- rovnoprávne postavenie členských štátov EÚ;
- rešpektovanie štyroch základných slobôd EÚ, t.j. voľného pohybu tovarov, osôb, služieb a kapitálu a s tým súvisiace zrušenie obmedzení v prístupe slovenských občanov na pracovný trh pôvodných členov Únie;
- zachovanie princípov európskej solidarity v oblasti prerozdelenia finančných zdrojov, najmä prostredníctvom štrukturálnych a kohéznych fondov, zameraných predovšetkým na rozvoj chudobnejších regiónov (s výnimkou marginálnej OKS);
- zachovanie princípu jedna krajina – jeden komisár;
- podpora ďalšieho rozširovania EÚ.

Strany sa naopak rôznili v názoroch na tendenciu k federalizácii, či Európa národných štátov, zachovanie zvrchovanosti v kultúrno-etických otázkach, spornými bodmi ostáva i zaradenie Charty základných práv do ústavnej zmluvy, práva menšín, zmienka o bohu, o ochrane práv menšín.

Pozícia vlády SR

Podľa oficiálneho stanoviska vlády, ústavná zmluva nezakotvuje ústavný dokument nového nadštátneho útvaru, ale naopak, obsahuje sofistikované obranné mechanizmy na prevenciu vzniku akejkoľvek nežiadúcej nerovnováhy v pomere kompetencií Únie a členských štátov v neprospech členských štátov. Posledný obranný prostriedok v tomto smere je právo členského štátu na dobrovoľné vystúpenie z únie.

Celkovo sa dá povedať, že Zmluva a Ústava sa viac približuje k zakladajúcemu aktu medzinárodnej organizácie v zmysle medzinárodného práva, ako k ústave vznikajúceho zloženého štátu v zmysle štátneho práva. Na základe zmluvy nie je možné hovoriť o federácii alebo konfederácii. Určitým malým, ale nie zásadným krokom k hlbšej integrácii v presne definovaných oblastiach sú štátoprávne pojmy použité v texte a tiež skutočnosti, ako sú vytvorenie postu ministra zahraničných vecí Únie a iné.

Slovenská republika privítala prijatie textu ústavnej zmluvy na júnovom summite EÚ v Bruseli a považuje ho za dobrý kompromisný dokument, ktorého schválenie je ďalším krokom na ceste k zjednoteniu Európy. To, že EÚ bude mať vlastnú ústavnú zmluvu prispeje k naplneniu pôvodných ideí jednotnej Európy. Konečný text je výsledkom kompromisu všetkých a predstavuje priesečník názorov a predstáv tých, ktorí prišli na rokovanie Medzivládnej konferencie s návrhom prijať text vypracovaný Konventom bez zmien a tých, ktorí pokladali za potrebné niektoré časti zmluvy dopracovať, konkretizovať a skvalitniť.

Slovenská republika vstupovala do rokovaní Medzivládnej konferencie s názorom, že text návrhu ústavnej zmluvy vypracovaný Konventom je síce dobrým základom pre rokovanie, napriek tomu je potrebné o niektorých ustanoveniach rokovať. Z uvedeného dôvodu vypracovala vláda Slovenskej republiky analýzu dokumentu a navrhla mandát, s ktorým by mala vystupovať na rokovaní Medzivládnej konferencie. Po diskusii na pôde Výboru pre európsku integráciu, Zahraničného výboru a Ústavno-právneho výboru, ktoré navrhli NR SR text uznesenia, bol mandát vlády upravený na základe odporúčania poslancov Národnej rady.

Hlavnými bodmi mandátu bolo zloženie Európskej komisie, názov Zmluvy a formulácia preambuly (odkaz na kresťanské korene), rozhodovanie kvalifikovanou väčšinou,

právomoc Európskej rady jednomyseľne rozhodnúť o presune ďalších oblastí do rozhodovania kvalifikovanou väčšinou, zachovanie jednomyseľnosti hlasovania vo vybraných oblastiach, definovanie systému rotácie predsedníctiev sektorálnych rád a pri voľbe stáleho predsedu Európskej rady. Pokiaľ ide o úpravu zásad participatívnej demokracie umožňujúcej vznik občianskej iniciatívy vyzývajúcej Komisiu predložiť návrh právneho aktu, SR mala požadovať upresnenie pojmu „významný počet členských štátov“. Predstavitelia Slovenskej republiky sa na rokovaníach Medzivládnej konferencie dôsledne pridžali mandátu schváleného vládou, pričom zohľadňovali dynamiku vývoja rokovaní a vyhodnocovali navrhované kompromisy z pohľadu dosiahnutia vyváženého a akceptovateľného dokumentu. Pri rokovaníach mali na zreteli záujmy občanov Slovenskej republiky, ako aj práva a povinnosti člena Európskej únie.

Európska diskusia v NR SR

Národná rada SR sa diskusie o európskych záležitostiach zúčastňovala najmä prostredníctvom zástupcov jednotlivých politických strán. Ako inštitúcia reagovala na vývoj európskej integrácie a na svoju meniacu sa úlohu zmenou vnútornej organizačnej štruktúry a prijatím niekoľkých dokumentov k danej problematike.

V roku 1996 bol ustanovený Výbor NR SR pre európsku integráciu, ktorý popri Zahraničnom výbore pracoval na zahranično-politických aktivitách NR SR. Komisia Ústavnoprávneho výboru pre kompatibilitu práva SR s právom ES sa postupne vyvinula na Oddelenie aproximácie práva v rámci Odboru legislatívy a aproximácie práva Kancelárie NR SR. Najnovším vývojom z hľadiska organizačného zabezpečenia vzťahov a tokov informácií medzi vládou a Parlamentom SR je vznik Odboru pre európske záležitosti, ktorého cieľom je poskytovať kľúčové informácie o legislatívnom procese v EÚ, nových návrhoch právnych aktov ES a EÚ, rokovaníach slovenských zástupcov v orgánoch EÚ a pozíciách SR, ktoré na týchto fórach presadzujú. V súčasnosti však ešte nie sú doriešené praktické otázky fungovania koordinácie záležitostí EÚ medzi legislatívou a exekutívou. Prvými dokumentami, ktoré NR SR prijala, sú Vyhlásenia NR SR k integrácii SR do EÚ v rokoch 1997 a 1998, kde deklarovala, že členstvo v EÚ je strategickým záujmom SR a že svoju činnosťou napomôže k dosiahnutiu tohto cieľa.

V roku 2002 NR SR prijala Deklaráciu o zvrchovanosti členských štátov EÚ a štátov kandidujúcich na členstvo v EÚ v kultúrno-etických otázkach, zahŕňajúcich ochranu života a dôstojnosti ľudskej bytosti od počatia až po smrť, ochrany rodiny a inštitúcie manželstva ako základu spoločnosti, ako i rozhodovania vo veciach s tým súvisiacich v oblasti zdravotníctva, výchovy a vzdelávania. O dopadoch deklarácie sa v danom čase veľa diskutovalo, avšak, napríklad pri diskusii o mandáte pre vládu na rokovanie Medzivládnej konferencie sa na ňu neodvolávalo.

NR SR v septembri 2003 schválila s čiastočnými úpravami rokovací mandát pre vládu tak, ako ho vláda predložila, vrátane ustanovenia o participatívnej demokracii, kde žiada o upresnenie formulácie „významný počet členských štátov“.

Fórum pre občiansku spoločnosť

Priestorom pre diskusiu o záležitostiach EÚ v občianskej spoločnosti je pôda tzv. Národného konventu (NK) o budúcnosti EÚ. NK o budúcnosti EÚ dnes zastrešuje SFPA –

Slovak Foreign Policy Association – v spolupráci s Úradom vlády SR a Ministerstvom zahraničných vecí (MZV) SR, od ktorého túto platformu organizačne prevzala. V rokoch 2002 – 2003 NK o budúcnosti EÚ organizovalo MZV.

Idea vytvorenia Národného konventu bola po prvýkrát prezentovaná 13. decembra 2000, bezprostredne po skončení summitu v Nice, počas kolokvia Konrad-Adenauer-Stiftung, kde počas svojej prednášky štátny tajomník MZV SR Ján Figeľ vyjadril želanie, „aby aj z pohľadu Slovenska vzniklo zoskupenie ľudí angažovaných a presvedčených nielen o potrebe diskusie, ale aj prípravy na vážne európske spoločné úlohy. Takýmto zoskupením by mohol byť Konvent, ako fórum o európskej budúcnosti Slovenska. Konvent by mal reprezentovať parlamentné politické strany a authority slovenského hospodárskeho a kultúrneho života, ktorým záleží na čo najprecíznejšej vízii európskej perspektívy Slovenska“. Ustanovujúce zasadnutie Národného konventu bolo zvolané na 14. mája 2001.

Národný konvent bol spočiatku zameraný najmä dovnútra a slúžil ako základná platforma pre vnútroštátnu diskusiu o budúcnosti EÚ. Nový rozmer mal získať po tom, čo bude vytvorený Európsky konvent. Konvent však pôsobil viac-menej ako vysvetľovacie fórum vlády, v rámci ktorého informovala o postupe v prístupových rokovaniach s EÚ, členovia Európskeho konventu o diani na konvente a na záver prebehla krátka povinná diskusia a odhlasovalo sa pripravené komuniké.

Dnes ide o projekt celonárodnej debaty o EÚ so zapojením predstaviteľov všetkých hlavných segmentov slovenskej spoločnosti – vlády, Parlamentu, samosprávy, akademickej obce, súkromného a tretieho sektora.

Bolo vytvorených deväť pracovných skupín (Hospodárska politika a podnikanie, Poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka, Doprava a životné prostredie, Regionálna politika a rozvoj, Spravodlivosť a vnútorné záležitosti, Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika, Inštitucionálne reformy, Veda, kultúra a vzdelávanie, Jazyková politika v zjednocujúcej sa Európe) na základe profesionálneho záujmu účastníkov, ktorí zasadajú osobitne štyrikrát do roka a venujú sa špecifickým témam.

Hlavné ciele sú:

- Predkladanie národných pozícií v konkrétnych otázkach presadzovaných predstaviteľmi SR v inštitúciách EÚ.
- Vypracovávanie podkladov pre jednotlivé rozhodnutia vlády a Parlamentu vyplývajúce z členstva SR v EÚ.
- Informovanie slovenskej verejnosti o záležitostiach týkajúcich sa EÚ.

V skupinách sa zvolili predsedovia, zo stretnutí sa robia podrobné zápisnice a materiály sú dostupné na internetovej stránke www.eurokonvent.sk. Avšak skutočná diskusia stále neprebehla, vzhľadom na meniacu sa účasť na stretnutiach, nestály záujem členov a nenadväznosť jednotlivých krokov.

Okrem tejto štruktúrovanej diskusie v rámci Konventu sa len sporadicky objavujú názory jednotlivcov na témy súvisiace s EÚ. Ani článok 46 venovaný participatívnej demokracii nedokázal prebudiť širšiu diskusiu v občianskej spoločnosti o možnostiach či nemožnostiach jeho využitia. Zdá sa, že väčšina organizácií a subjektov sa sústreďuje na

diskusiu vo svojom rezorte, špecializácii a na aplikáciu, či presadzovanie zmien existujúcich pravidiel EÚ. Ako príklad uvediem Výbor pre záležitosti EÚ, ktorý vznikol na pôde Americkej obchodnej komory na Slovensku. Ďalšie komory a záujmové združenia sú na tom podobne, prípadne majú svojho zástupcu v Národnom konvente.

Prečo je diskusia nediskusia?

Na otázku prečo sa širšie nediskutovalo o ústavnej zmluve by sme mohli nájsť niekoľko odpovedí, prípadne vysvetlení. Mali by sme začať otázkou, o čom sa diskutovalo – o charaktere Únie, to znamená či by mala ísť cestou užšej federácie, alebo ostať zoskupením národných štátov, či Únia vôbec ústavu potrebuje a diskutovalo sa tiež o bodoch, ktoré vláda prezentovala na Medzivládnej konferencii. Vstup do EÚ bol na Slovensku vnímaný ako jediná reálna cesta ďalšieho vývoja a v tom panoval viac-menej celospoločenský súhlas. V rokoch 1994 – 1998 sa integrácia do euroatlantických štruktúr vnímala aj ako alternatíva politiky vtedajšej vlády, ktorá priviedla Slovensko na pokraj izolácie. Po roku 1998 bolo hlavným cieľom dobehnúť visegrádske susedov v integračných procesoch. Koncentrácia na bezprostredné ciele však spôsobila, že v politických diskusiách sa dostali do úzadia dlhodobé a strategické priority Slovenska v európskom kontexte. Preto sa otázky okolo členstva v EÚ redukovali predovšetkým na problematiku predvstupových rokovaní a aj v tejto oblasti sa politické strany obmedzovali na technické aspekty problému. Keďže samé, až na výnimky, nedisponovali odborníkmi, ktorí by zároveň mohli zohrávať podstatnejšiu úlohu aj v aktívnej politike, prenechali tieto otázky odborníkom v štátnych orgánoch. Aj preto diskusia o dôsledkoch vstupu SR do EÚ neprekročila rezortnú úroveň.

Na jednej strane politické strany nemajú odborníkov, a na strane druhej ich vyčerpáva ustavičný politický boj v rámci strany, s koalíčnymi partnermi a samozrejme s opozíciou. Nedávnym dôkazom nedostatku záujmu, resp. nedostatku akcieschopnosti bola absencia akejkoľvek mobilizácie pred voľbami do Európskeho parlamentu.

Platí to aj všeobecne o odbornej verejnosti. Technickí experti sa venovali svojim špecifickým otázkam, ktoré vlastne ústavná zmluva nemení, a tak nebola pre nich zaujímavá. Otázkami inštitucionálnymi, resp. horizontálnymi, ktoré sú z hľadiska ústavnej zmluvy dôležité, sa zasa nezaoberala až také množstvo odborníkov.

Avšak zdá sa, že nedostatok kritických hlasov viedol k tomu, že euroskepticizmus sa dnes stáva istým spôsobom moderný, iný. Využívajú ho politici, či už konzervatívni, národne orientovaní, alebo sledujúci neoliberalnú ekonomickú líniu a z pohľadu prebiehajúcich reforiem by im skôr vyhovoval status quo.

Takpovediac organizovaných euroskeptikov je málo a je ich aj málo počut'. Euroskeptici poukazujú na to, že v EÚ prirodzený trhový mechanizmus nahrádza regulácia, že je to v podstate socializmus skrytý za koncept solidarity, že ponúka nesplnitelné záruky na pokojný odpočinok, bezplatné sprostredkovanie práce, že zásada rovnoprávnosti mužov a žien umožňuje pozitívnu diskrimináciu nedostatočne zastúpeného pohlavia, že hrozí harmonizácia daňových a sociálnych politík, pretrvávajúci systém dotácií idúci proti princípom hospodárskej súťaže, že je potrebné udržať si právo veta, prísne dodržiavať princípy subsidiarity, voľnej súťaže, slobodného podnikania, investovania a pohybu pracovnej sily.

Široká verejnosc' nie je natoľko oboznámená s problematikou, aby bola pripravená diskutovať. Predpokladám, že vláda SR pripraví informačnú kampaň o ústavnej zmluve, i keď možno len v rámci svojich všeobecných informačných aktivít (to by sa mohlo zmeniť, keby predsa len prišlo k rozhodnutiu vyhlásiť referendum pred ratifikáciou ústavnej zmluvy). Pre verejnosc' sú prioritou bezprostredné problémy spojené s prebiehajúcimi reformami dôchodkového a zdravotníckeho systému, poplatkov za vzdelávanie, nezamestanosť, sociálne otázky, atď.

Na záver budem citovať výsledky výskumu Inštitútu pre verejnú otázku (IVO). Domnievam sa totiž, že nedostatočná pripravenosť, alebo vôľa zapojiť sa do diskusie o budúcom základnom dokumente EÚ, pramení aj z pocitu malosti Slovenska a nemožnosti ovplyvniť rozhodovanie v rámci EÚ-25. Výskum IVO z jesene 2003 zistil až prekvapujúco hlbokú priepasť medzi imidžom EÚ a Slovenska. Vo vnímaní verejnosti je obraz EÚ mimoriadne pozitívny. Jej najvýraznejšími vlastnosťami sú sebavedomie, bohatstvo, dobrá perspektíva, modernosť, ochota pomôcť iným. Priaznivé vnímanie EÚ ostro kontrastuje s tým, ako ľudia charakterizujú súčasné Slovensko, ktoré je v ich očiach predovšetkým chudobné, zakríknuté, nemá dobrú perspektívu a spolieha sa na pomoc iných. Je preto dôležité, aby zdravé sebavedomie presiaklo do spoločnosti a postupne vyvažovalo hlboko zapustené stereotypy. V historickom kóde slovenskej mentality je zapísané, že o našom osude sa rozhodovalo mimo Slovenska. Nebolo by dobre, keby tento historický vzorec bol silnejší ako vzorec sebavedomého národa, ktorý vie, čo sú jeho záujmy a vie ich artikulovať a presadzovať.

Diskuse o evropské ústavní smlouvě v Polsku

Jacek Kucbarczyk, Institute of Public Affairs, Polsko

Úvod

V následující prezentaci se pokusím popsat náladu ve společnosti a veřejnou diskusi k evropské integraci, která proběhla v Polsku a vedla k úspěšné ratifikaci Přístupové smlouvy k Evropské unii. Poté se zaměřím na změnu kontextu i obsahu diskuse o evropské ústavní smlouvě a na výhledy týkající se její ratifikace.

Referendum o vstupu

Postoj široké veřejnosti během přístupových jednání a kampaně k referendu určovaly následující názory a východiska:

- Polsko patří do Evropy, od níž bylo uměle odděleno po 2. světové válce a Jaltské konferenci („návrat do Evropy“).
- Ke vstupu do EU neexistuje jiná politická alternativa (reálnost alternativních politických scénářů – například vstup do NAFTA či obnovení pevných svazků s Ruskem nebo jinými východními zeměmi byla minimální a tyto scénáře se nikdy nestaly součástí programu žádné politické strany).
- Neexistuje žádný rozpor mezi členstvím v EU a pevnými svazky s USA (členství v NATO).

Tyto postoje stály za všeobecně vysokou podporou (60 – 80 %) vstupu do Evropské unie po celá 90. léta i bezprostředně před referendem, v němž připojení k EU získalo 77 % podporu.

Zároveň však velká část polské společnosti sledovala proces adaptace na EU a přímé dopady členství s obavami. Podle průzkumů veřejného mínění byla většina Poláků toho názoru, že integrace je pro Polsko pozitivní, ale projevovala se tu jistá rozpolcenost, pokud jde o přínos pro ně samotné. Na otázku, které sociální skupiny budou mít ze vstupu do EU prospěch, Poláci zpravidla jako „vítěze“ uváděli politickou a podnikatelskou elitu. Zároveň se všeobecně předpokládalo, že sociální skupiny typu zemědělců nebo dělníků v průmyslu budou na procesu integrace trpět, protože se tato hospodářská odvětví zredukují a celá řada zemědělských i průmyslových podniků kvůli konkurenci ze zahraničí zkrachuje.

Vztahy mezi Polskem a evropskou Patnáctkou byly po dobu vyjednávání obecně vnímány jako nerovné. Mělo se za to, že EU využívá své politické váhy k prosazení ekonomických zájmů a že z rozšíření bude mít největší prospěch právě ona. I velcí příznivci vstupu do EU pochybovali o tom, zda se Polsko stane rovnoprávným členem rozšířeného „evropského klubu“ a zda budou podmínky vstupu pro Polsko příznivé.

Většina Poláků předpokládala, že se pozitiva členství v EU projeví až několik let po vstupu, přičemž nejprve se situace zhorší, a teprve později dojde k zlepšení.

Výsledek přístupových jednání a zejména Kodaňský summit tyto obavy vyřešil jen částečně.

Během kampaně, která předcházela referendu, se euroskeptici zaměřili na ekonomické dopady vstupu, a nikoli – jak by se dalo předpokládat – na témata národní svrchovanosti a identity. Oblíbenými tématy protievropské kampaně se staly nerovné podmínky pro polské zemědělce z hlediska výše přímých plateb a omezení volného pohybu na pracovním trhu.

Příznivci integrace argumentovali tím, že se Polsko díky členství stane nedílnou součástí Západu. Z dlouhodobého hlediska pomůže vstup Polsku překonat „civilizační propast“ a umožní Polákům žít „evropským způsobem“, což se týká jak vyspělého hospodářského rozvoje, tak i lepšího fungování veřejných institucí (méně korupce, účinnější práce soudů apod.).

Na selhání kampaně euroskeptiků se podílely dva faktory: podpora vstupu Polska do EU ze strany katolické církve a papeže a proevropský konsensus všech parlamentních stran s výjimkou dvou. Tento konsensus výrazně podpořila ustanovení Smlouvy z Nice, která zajistila silné polské zastoupení v evropských institucích.

Stručně řečeno, Poláci podporovali integraci jako politický proces, avšak měli obavy o její přímý dopad na polskou ekonomiku a společnost.

Po referendu – tón veřejné diskuse se mění

Po referendu se tón polské veřejné diskuse o evropské integraci dramaticky změnil. Válka v Iráku, u veřejnosti velmi nepopulární, přinesla nutnost volby mezi Spojenými státy a Evropou (tj. Francií a Německem). Jediné dvě strany, které se postavily proti polské účasti v Iráku, byly paradoxně také protievropské: Samoobrana (Sebeobrana) a Liga polských rodin.

Snad ještě významnější byl dopad diskuse o evropské ústavní smlouvě. Návrh zrušit systém vážených hlasů definovaný ve Smlouvě z Nice a zavést většinové hlasování jako standardní metodu rozhodování v Radě opět rozdmýchal obavy o ztrátu národní svrchovanosti, jež byly dosud ve veřejné diskusi okrajové. Kromě toho pocit, že nový systém dvojí většiny bude moci být použit k politické a ekonomické marginalizaci chudších členů, odporoval příležitostem k výraznému rozvoji, které měla integrace Polska podle očekávání přinést.

Zásadní důvody polského odmítnutí návrhů ústavní smlouvy lze shrnout následovně:

- Následkem nahrazení ustanovení Smlouvy z Nice principem dvojí většiny, po kterém volala nová ústavní smlouva, by se snížil podíl hlasů Polska v Radě.
- Mezi zdroji evropských hodnot nebylo uvedeno křesťanství.
- Ustanovení o strukturované spolupráci bylo považováno za hrozbu jednotě NATO i samotné EU (někteří členové by si byli rovnější než jiní).
- Zamítnutí zásady jedna země – jeden komisař.

Příznivci integrace se tak v Polsku poprvé ocitli v defenzivě. V procesu evropské integrace, dosud podporovaném politikou a intelektuální elitou, došlo k překvapivému obratu, kdy se politická fronta, která dosud stála jednotně za vstupem do EU, obrátila proti evropské ústavě se svým neblaze proslulým sloganem „Nice,

nebo smrt“. Ve veřejné diskusi tak nabyly vrchu dosud marginální obavy o národní svrchovanost, kterou nová podoba ústavy údajně ohrožovala.

Když politici napříč politickým spektrem návrh ústavní smlouvy odmítli, vyskytly se skupiny intelektuálů a některé nevládní organizace (včetně IPA), které s protiústavním politickým konsensem polemizovaly. Diskuse se zaměřila na relativní zásluhy nové podoby ústavy i na to, zda je ze strany Polska moudré blokovat ústavní smlouvu, a tím si znepřátelit klíčové evropské partnery (zejména Německo). V rozvášněné debatě jeden z předních pravicových politiků nazval polské obhájce nové ústavní smlouvy „stranou bílé vlny“.

Po selhání bruselského summitu a změně vlády se nový polský premiér Marek Belka (sociální demokrat a politický chránělec prezidenta Kwasniewského) rozhodl přijmout ústavní smlouvu s dodatečnými bezpečnostními opatřeními (mimo Smlouvu). Velkou měrou k této změně politiky přispěly proevropské nevládní organizace i média, které se ke stanovisku „Nice, nebo smrt“ vyjádřily kriticky. (Není třeba připomínat, že ztráta posledního spojence v bitvě za ustanovení z Nice, a sice Španělska, rovněž sehrála nemalou roli.)

Rozhodnutí podepsat ústavní smlouvu se v Polsku setkalo s vlnou kritiky ze strany opozice. Za touto kritikou stálo jednak přesvědčení, jednak politické zájmy. Nová vláda je slabá a sociální demokraté budou muset tvrdě bojovat dokonce i o znovuzvolení do nového parlamentu (v Polsku pravděpodobně v květnu 2005 proběhnou předčasné volby). Vzhledem k nestabilní politické situaci a rozdělené politické scéně se zdá být jediným způsobem, jak ratifikovat ústavní smlouvu, referendum.

Průzkumy veřejného mínění jsou rozporuplné. Všeobecná podpora evropské integrace zůstává i nadále vysoká a – poněkud překvapivě – po 1. květnu 2004 se dokonce ještě zvýšila. Je tomu tak proto, že obavy z nákladů, které s sebou vstup přinese (například zvýšení cen), polevily a některé skeptické skupiny obyvatelstva (jako například zemědělci) začaly věřit, že členství jim nakonec přinese hmatatelné výhody.

Zároveň má velká část veřejnosti pocit, že vláda při vyjednávání evropské ústavní smlouvy nedokázala řádně prosadit polské zájmy. Průzkumy také ukazují, že většina Poláků považuje Francii a Německo, tedy země, které nejurputněji bojovaly za novou ústavní smlouvu, za hlavní protivníky Polska v Evropě.

Polsko tedy zahajuje období před referendem s rozpolcenou politickou scénou a smíšenými názory veřejnosti, což znamená, že bude mnohem obtížnější dosáhnout voličského „ano“. Dalším závažným faktorem je katolická církev, s jejíž podporou tentokrát nelze počítat, jelikož se do textu smlouvy nedostala zmínka o křesťanství. Je nepravděpodobné, že by církev agitovala pro zamítnutí ústavní smlouvy, ale stejně tak nepravděpodobné je, že by přispěla k mobilizaci voličů. A jak dobře víme ze zkušeností s prvním evropským referendem, největším problémem nebyl počet euroskeptiků, nýbrž nízká voličská účast (polská legislativa požaduje 50 % účast). Tentokrát bude nízká účast pravděpodobně ještě větším problémem. Nesmíme zapomínat na to, že volby do Evropského parlamentu v červnu tohoto roku přilákaly pouhých 20 % voličů a polovina Poláků dokonce ani nezaznamenala, že má jít volit své zástupce do EP! Nízká účast byla také důvodem relativního úspěchu protievropské Ligy polských rodin, která dokázala své voliče zmobilizovat lépe než proevropské strany.

To neznamená, že se v rámci polského referenda ústavní smlouvu ratifikovat nepodaří. Nicméně k tomu, aby bylo referendum úspěšné, budou muset příznivci ústavy překonat jak nepřátelský postoj části politické scény a tvůrců veřejného mínění, tak i lhostejnost a nedostatek informací na straně veřejnosti. Nejlepší taktikou by možná bylo zaměřit referendum na obecný prospěch, který z integrace plyne, a nikoli na ústavní smlouvu samotnou. V takovém případě by tábor podporující ústavní smlouvu mohl využít vysoké podpory členství v EU a vyhnout se zapeklitým diskusím o tom, zda polským či evropským zájmům nejlépe poslouží tato Smlouva, nebo snad nějaká jiná. Bez silného politického vedení však v procesu ratifikace nepochybně sehraji zásadní úlohu polské nevládní organizace.

Diskuse o evropské ústavní smlouvě v Maďarsku*Tamás Novák,**Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences, Maďarsko*

Z pohledu Maďarska je užitečné diskusi o ústavní smlouvě EU posuzovat a analyzovat z širšího hlediska.

V prvé řadě je nutno zdůraznit, že vnitřní vývoj evropské integrace je v současnosti ve velmi náročné fázi. V porovnání s předchozími etapami rozšiřování se nyní EU nachází v krizi. Ta je důsledkem souhry několika nepříznivých procesů.

Kromě času promarněného zdlouhavým hledáním optimální hospodářské politiky jsou vyhlídky na růst nepříznivě ovlivněny demografickými faktory v procesu tvorby rovnováhy mezi sociálními a společenskými cíli sociálně tržní ekonomiky na straně jedné a požadavky na posílení konkurenceschopnosti na straně druhé. V dlouhodobém časovém horizontu by bylo možné dosáhnout stabilního a rychlého růstu uskutečněním strukturálních reforem na trhu práce a kapitálu a pomocí monetární politiky stimulující růst. I kdyby to však bylo úspěšně realizováno, nemůže se Evropská unie stát rozhodujícím centrem hospodářského růstu na světě během pouhých několika let.

Otázka rozšiřování a prohlubování integrace nebyla nikdy tak problematická a složitá jako nyní. Poslední rozšíření Evropské unie se od těch předchozích zásadně liší. Dříve existoval pro postupné prohlubování integrace jasný časový plán. Během osmdesátých let byl přijat program vytváření jednotného evropského trhu. V devadesátých letech již bylo rozhodnuto o projektu Evropské měnové unie a členské země se na ni začaly připravovat. V prvním desetiletí 21. století však žádný takový velkolepý projekt na dohled není. Přesněji řečeno, byl schválen Lisabonský proces, jehož cílem je podstatné zvýšení konkurenceschopnosti Evropské unie do roku 2010, avšak nebyly přijaty žádné právní závazky k jeho naplnění a Evropská komise zatím – ani v posledních zprávách – neinformuje o žádném výraznějším pokroku v tomto směru. Mimo to byly ekonomické podmínky dříve stanovené pro členské státy Evropské měnové unie několikrát různými zeměmi porušeny. To může pro integraci znamenat částečně krok zpět.

Měli bychom si jasně uvědomit, že skutečné prohlubování evropské integrace závisí na dvou faktorech: jednak na ekonomice, která by mohla zlepšit konkurenceschopnost tohoto regionu, jednak na zásadní institucionální reformě, která může hospodářskou integraci podpořit – a tu by měla přinést evropská ústava. Oba procesy prohlubování integrace musí probíhat současně a ruku v ruce.

Je zde ještě jeden důležitý proces, který by mohl zásadním způsobem ovlivnit prostředí, v němž se naplňování budoucí ústavní smlouvy stane praktickou součástí každodenního fungování Evropské unie – jde o finanční perspektivu na léta 2007 až 2013. Největší význam i vliv má v tomto směru oblast strukturálních opatření. Zřetelně se formují zájmové skupiny zemí, které jsou připraveny spolu bojovat o budoucí rozdělení prostředků ze strukturálních fondů.

Při pohledu na poslední vývoj událostí můžeme konstatovat, že první zájmová skupina sestává z velkých zemí, které jsou čistými přispěvateli. Podle jejich názoru by bylo žádoucí převést regionální politiku zpět na národní úroveň, neboť by se výrazně změnilo postavení

většiny regionů, které nyní přijímají pomoc. Do této skupiny patří zejména Velká Británie, Nizozemsko a Švédsko, které otevřeně odmítají financovat méně rozvinuté regiony v jiných rozvinutých zemích. Druhá skupina se skládá ze zemí, které straní silnější koncentraci zdrojů na upevňování soudržnosti a nabádají ke zvýšení solidarity s méně rozvinutými členskými státy. Na úrovni států vyzdvihují roli Kohezního fondu, na úrovni regionů roli Cíle 1. Tento pohled podporuje Německo, Dánsko a Rakousko. Do třetí skupiny patří současní největší příjemci prostředků z Kohezního fondu: Španělsko, Portugalsko a Řecko. Cílem těchto zemí je zavést postupné snížení pomoci (phasing-out), aby jim zůstala většina výhod, jimž se těší dnes. A nové členské země systematicky vyjednávají s hlavním cílem – zajištění maximální možné výše příspěvků ve všech oblastech.

V důsledku rozšíření dochází k další zásadní změně, která jednoznačně ovlivní fungování a rozdělení moci v Evropské unii. Po relativně dlouhou dobu určovaly chod Společenství Francie a Německo. V EU se 27 členy není možné udržet francouzsko-německé vedení ve všech oblastech řízení Společenství v takové podobě, v jaké fungovalo dříve: vedení musí být mnohem pružnější. Vůdčí skupina bude moci být složena ze zemí A, B a C a strategickými partnery nebudou vždy stejné státy.

Pokud jde o země Visegrádské čtyřky, jejich zájmy jsou často podobné, protože stojí v podstatě před stejnými transformačními problémy a problémy spojenými s přistoupením k EU: s výjimkou Polska jde o malé země (v hospodářském měřítku) s omezeným manévrovacím prostorem. Společné rysy těchto zemí můžeme vymezit následovně:

- Požadavky v oblasti hospodářské politiky jsou podobné. Vyžaduje se od nich vstup do eurozóny, nemají možnost volby. Maastrichtské kritéria mají na hospodářské politiky těchto zemí stejný dopad.
- Tyto země mají nárok na financování ze strukturálních fondů EU. Nejdůležitějším faktorem, který musí nové členské státy zvážit, je jejich absorpční kapacita – zda jsou schopny dosáhnout vyššího využití dostupných prostředků.
- Většina těchto zemí tvoří východní hranici Evropské unie.
- Tyto země jdou vcelku podobnou cestou hospodářského vývoje. Uplatnily rozdílné strategie hospodářské transformace, avšak stály před stejnými problémy a dříve nebo později se nástroje jejich hospodářské politiky začaly navzájem dosti podobat. V důsledku toho existuje mezi těmito zeměmi v oblasti ekonomických výsledků značná konvergence (v poslední době jsou ve stále větším souladu jejich hospodářské cykly i míry růstu, i když samozřejmě můžeme vysledovat mírné rozdíly).
- Probíhá rovněž jeden významný proces, a to nastartování konsolidace regionálního trhu, která vede k zakládání nadnárodních podniků v rámci daného regionu.
- Za daných okolností a procesů probíhajících v EU a zvláště v nových členských státech jsou zájmy vyjádřené při diskusích o ústavní smlouvě v nových členských zemích velmi podobné, ačkoli se v každé zemi vyskytly i specifické cíle, které byly nakonec vyzdvihovány. Specifické a obecnější cíle Maďarska jsou tyto:

- Z pohledu hospodářské síly patří Maďarsko mezi menší země, což ho nutí jít spíše cestou „federativních“ řešení.
- Dalším velmi významným cílem je připojit se k „průkopnické“ skupině zemí EU, tzn. přijímat taková řešení v rámci Unie, která zaručí členství mezi nejrychleji se integrujícími zeměmi.
- Vzhledem k velkému počtu etnických Maďarů žijících v sousedních zemích patří mezi nejdůležitější zájmy země řešení otázky menšin a záruka jejich práv.
- Stanovisko Maďarska při jednáních o evropské ústavní smlouvě

Z pohledu Maďarska by ústavní smlouva měla splnit tyto cíle: lepší rozdělení kompetencí, zjednodušení institucí, zjednodušení systému právních opatření, zvýšení efektivnosti rozhodovacích procesů, ochrana menšin. Tyto cíle lze dále dělit na následující dílčí cíle:

1. Lepší rozdělení kompetencí:

- Výrazněji regulované a důrazněji prosazované kompetence Společenství
- Větší transparentnost – podpora obyvatelstva
- Převedení politik Společenství zpět na národní úroveň není v našem zájmu
 - Jasnější podoba společné zahraniční a bezpečnostní politiky
- Rozšíření kompetencí Společenství
- Ponechání určitého manévrovacího prostoru v hospodářské politice

2. Institucionální aspekty:

- Efektivnost, transparentnost, demokratické rozhodování
- Role Komise jako motoru EU
- Zmenšení vzdálenosti mezi institucemi a občany
- Role Parlamentu by měla růst
- Posílení spolupráce mezi národními parlamenty

3. Zjednodušení právních opatření:

- Zlepšení všeobecného porozumění
- Snížení počtu právních opatření
 - Vyjasnění hierarchie právních opatření
- Přeformulování stávajících opatření

4. Rozhodování:

- Zvýšení transparentnosti
- Pokud možno již nevytvářet další instituce
- Snížení počtu oblastí vyžadujících jednomyslné rozhodnutí

5. Prosazování ochrany menšin

Tyto zájmy byly povětšinou vyjádřeny na úrovni vlády, diskuse za účasti veřejnosti a občanských skupin proběhla pouze okrajově. Diskuse měla různé formy: několik jednání v Parlamentu, internetová stránka zaměřená na téma „budoucnost Evropy“, společenská diskuse – několik konferencí (mládež, sociální partneři, nevládní organizace), diskuse v příslušných parlamentních výborech, konference výzkumných institutů na dané téma.

Dopad diskuse na ústavní smlouvu byl minimální, jelikož se nepodařilo upoutat pozornost veřejnosti. Důvody minimálních dopadů jsou tyto:

- Komunikace: lidé nevěděli, co mají od EU očekávat. Špatná komunikace politických stran s veřejností vedla k tomu, že občané neobdrželi dostatečné a správné informace o možnostech, které členství nabízí. I rizika spojená se vstupem do EU byla formulována vágně. Výsledkem byla nízká účast v referendu o vstupu a nezájem o většinu otázek spojených s Evropskou unií.
- Velmi závažný problém se objevil v politickém klimatu. Politické strany začaly nahlížet na vstup do EU jako na nástroj boje k získání více hlasů v domácích volbách. To brání řešení společné otázky EU: stranické politiky.
- Lidé očekávali od členství v EU velmi mnoho. Na druhé straně však byli schopni obvinít EU ze svých problémů. Je povinností politiků vysvětlit občanům, co přinesl vstup do EU a co zaviniily jiné příčiny.
- Důležitou otázkou také je, jak se stát úspěšným členem: Měla by země pokračovat ve strategii zaměřené na současný stav nebo sledovat strategii orientovanou na budoucnost? Druhá volba vyžaduje velmi aktivní zapojení do formování budoucích institucionálních a exekutivních struktur Evropské unie.
- Příliš mnoho pozornosti se věnovalo jednáním s Evropskou unií místo skutečným strukturálním reformám a změnám, které jsou pro nové členské země mnohem důležitější.

Závěry

1. Evropské ústavní smlouvě bude věnována pozornost až tehdy, když země a především její občané budou lépe obeznámeni s dopady a efekty členství v EU. V zájmu úspěšné a rychlé integrace je naprosto nezbytné okamžitě provádět evropské právní předpisy.
2. Je třeba výrazně zlepšit efektivnost a obsahovou náplň komunikace. Je nezbytné, aby lidé byli informováni o nejvýznamnějších procesech probíhajících v EU, aby znali dopady určitých kroků a věděli, co dělat, aby jejich hlasy byly vyslyšeny. Je to nezbytné, jestliže chceme, aby lidé poznali, co znamená členství v EU pro jejich každodenní život.

3. Součástí komunikace musí být pokračování nebo zahájení skutečného sociálního dialogu (rizika, očekávání, obavy společnosti).
4. Je třeba jasně vymezit takzvané národní zájmy: je žádoucí přijmout jednoznačnou strategii, a nikoli přicházet do Bruselu s ad hoc přijatými stanovisky ke konstitucionálním otázkám i problémům každodenního fungování Unie.
5. Je nezbytné jít cestou udržitelného růstu (investice, vývoz, vyhnout se veškeré demagogii a snažit se plnit lisabonský program). To je předpoklad úspěšného fungování EU. Snažit se prohlubovat pouze institucionální či pouze hospodářskou integraci není účelné.
6. Jednou z nejdůležitějších podmínek je zabránit politickým stranám, aby si z problémů EU vytvořily svoje kolbiště. To vyžaduje odpovědné politické chování.

Ukázka z diskuse

Daniel Šmibula, Úřad vlády SR

Za poslední rok se velmi zintenzívnila práce tohoto národního Konventu, o kterém se zmínila Marta Darulová. Diskuse tam není jen formální. Vláda SR v podstatě přistupuje na doporučení tohoto národního Konventu, také kvůli tomu, že má málo podnětů z akademického a jiného sektoru. Ministerstvu zabráničných věcí a Úřadu vlády SR se podařilo zajistit, že jsou každý den ve slovenských novinách alespoň dvě stránky věnované EU. Na Slovensku a ostatních zemích V4 ale chybí podboubí diskuze, jak v běžné populaci, tak i mezi odborníky. Připomenul to před chvílí i pan Anderle. Starší lidé, kolem 40, 50-ti let už ty informace nezajímají. Jednoduše je přeskakují. Každá ze zemí V4 by potřebovala několik tisíc lidí se znalostí evropské problematiky ve vládním, komerčním a akademickém sektoru a v médiích. Bude ale trvat minimálně jednu generaci, než tu tolik potřebných lidí bude. To je zřejmě také odpovědí na otázku, proč tu ta diskuze není.

Jacek Kucharczyk, Institute of Public Affairs:

Myslím, že nyní se evropská integrace dostala do fáze, kdy se k věci může vyjadřovat široká veřejnost. Podle mého názoru už se nelze vrátit ke staré Schumanově metodě, jak se jí říká, kdy zásadní rozhodnutí přijímaly elity a veřejnost, společnost se jimi musela řídit, protože neměla na výběr. Musíme se tedy smířit se skutečností, že stále více rozhodnutí o vývoji Evropské unie bude předmětem nejrůznějších veřejných diskuzí či dokonce referend a jiných forem demokratické kontroly a my se tady v podstatě snažíme přijít na to, co si počít v situaci, kdy integrace je tak komplexní záležitostí, že i pro odborníky je těžké se v ní vyznat. Jak to můžeme přiblížit široké veřejnosti? To je velmi vážný problém, ale podle všeho se už nemůžeme vrátit zpátky, což znamená, že bude třeba veřejnost nějakým způsobem zapojit do dění a brát v potaz její mínění. Co se týče samotné ústavy, pak si myslím, že přinejmenším v Polsku se spojily dva problémy. Jedním byla všeobecná neochota velké části polské společnosti účastnit se politiky. Lidé šli k prvnímu referendu, protože si říkali „tobě vlastně nemá s politikou, nebo podporou politiků nic společného“. A druhým problémem je, že si veřejnost nepřipadá dostatečně kompetentní, protože nemá dost informací, aby mohla činit informovaná rozhodnutí. Podle mého názoru bychom se měli snažit řešit oba tyto problémy najednou, ale zároveň mít na paměti, že nejsou jedno a totéž. Musíme se naučit správně formulovat otázky. Pokud totiž začneme veřejnou diskusi otázkou „Je tato ústavní smlouva dobrá, nebo by byla lepší nějaká jiná?“, lidé se v tom ztratí, protože jim to jejich rozhodování nijak neusnadní. Měli bychom jim raději říci: „Pokud opravdu chcete, aby Evropská unie nadále existovala a poskytovala vám výhody, kterým se nyní těšíte, je třeba, aby se tento ústavní proces posunul kupředu.“ Musíte nasměrovat veřejnou diskusi tímto směrem, abyste zabránili tomu, že rozhodnutí budou padat výlučně ve vládě, aniž by je doprovázela veřejná diskuze. V Polsku jsou výhledy na ratifikaci v Parlamentu mnohem horší, než u referenda. Taková je skutečnost, vidím to zcela jasně. Možná bude široká veřejnost moudřejší, než politici.

Tamás Novák, Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences:

Rád bych něco dodal k otázce referenda a přímé účasti (participace) veřejnosti na politice. V Maďarsku se teď například předpokládá, že bude do konce roku vypisáno referendum. Jeho předmět byste určitě neubodli. Jedná se o zastavení procesu privatizace v roce 2004. Za posledních 5, 6 let došlo k obrovskému nárůstu zájemců o studium evropské integrace a evropských otázek. Kurzy o evropské integraci dnes nabízejí i takové školy jako Lékařská univerzita. Ovšem problém je v tom, že tyto kurzy sice naleznete v nejrůznějších školách po celé zemi, ale podle vyučujících je úroveň znalostí absolventů těchto kurzů minimální, protože skutečný zájem o tuto problematiku chybí a lidé kurzy navštěvují spíše z nutnosti, protože evropské otázky jsou dnes považovány za velmi důležité. Další zajímavá věc: Maďarsko mělo v roce 2003 nejnižší účast voličů na referendu o Smlouvě o přistoupení ze zemí střední a východní Evropy, ovšem ve volbách do Evropského parlamentu byla mnohem vyšší. Jakto? Protože politici věc prezentovali jako hlasování pro vládu a to pomohlo. Lidé se velmi zajímají o domácí politiku a pokud jsou strany schopny na ně zatláčit a říci jim „tohle je o vládě, můžete ji zbavit moci“, pak půjdou hlasovat aniž by o Evropské unii cokoli věděli. V tom vězí ten problém.

David Král, Institut pro evropskou politiku EUROPEUM:

Myslím, že bychom neměli mít přehnaná očekávání od zapojení širší veřejnosti do této debaty o evropské ústavní smlouvě. Myslím, že to obecně souvisí s takovým menším zapojením společnosti nejenom v České republice, ale i v ostatních postkomunistických zemích do správy věcí veřejných a nesouvisí to jenom s otázkami, které mají co do činění s evropskou integrací. Nepamatuji se například že by u nás probíhala nějaká větší debata o našem členství v NATO, obledně otázek jaderné energie, nebo když si vezmeme rozdělení Československa, tak ta debata neprobíhala vůbec. Bylo to čistě politické rozhodnutí. Když hovoříme konkrétně o ústavní smlouvě, tak když se podíváme na českou ústavu, tak nevím, kolik českých občanů si je vědomo, kolik práv jim pramení právě z české ústavy a z Listiny základních práv a svobod. Kolik z nich ví, že se může v případě porušení jejich práv obrátit s ústavní stížností na Ústavní soud. Nyní se dostáváme opět k otázce aktivního přístupu, kde může neziskový sektor hrát velmi zásadní roli. Toto bude jistě velice zajímavé srovnat se zkušeností ze starších členských zemí.

POTŘEBUJE EVROPA ÚSTAVNÍ SMLOUVU?

Potřebuje EU ústavní smlouvu?

Jorg Monar, Sussex European Institute, University of Sussex, Velká Británie

V následujícím bloku se budeme zabývat otázkou: „Potřebuje Evropská unie ústavní smlouvu?“ Někdo může namítnout, že Evropská unie má přinejmenším návrh ústavní smlouvy, takže tato otázka není příliš aktuální, ale ještě nás čeká celá kampaň za referendum i fáze ratifikace. Přestože jsem tu pouze v roli předsedy, byl jsem vyzván, abych pronesl několik úvodních poznámek a během nich řeknu také něco o Velké Británii a Německu, což byla problematika nadnesená během předchozího panelu. Mám pocit, že k tomu mám co říci jako Němec, který už téměř deset let žije a pracuje v Británii.

První poznámka, kterou bych chtěl uvést, se týká vlastního názvu smlouvy z hlediska dvojznačnosti, šancí i potenciálních problémů ratifikačního procesu. Jak všichni víte, název zní „Návrh smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu“. Je to dlouhý název, který sám o sobě vyvolává řadu závažných otázek. Z pohledu mezinárodního právníka je například dosti podivné, že se tu kombinují pojmy „smlouva“, což je mezinárodní právní nástroj, a „ústava“, což běžně bývá dokument vnitrostátního práva. Před dvěma týdny jsem se zúčastnil velké konference konané v Berlíně, kde bylo docela zajímavé sledovat, jak všichni přední představitelé německé vlády prohlašují: „Ano, jedná se o ústavu a jako takovou ji podporujeme“, a všichni němečtí právníci naopak tvrdili: „Ne, nejde o ústavu, jde pouze o další smlouvu“. Vidíte tedy, že dokonce už v samotném názvu existuje určité pnutí mezi smluvním prvkem a ústavním prvkem. Další prvek obsažený v názvu „Návrh smlouvy smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu“ je slovo Evropa. Mám švýcarského kolegu, který mi telefonoval v jiné záležitosti, a zeptal se mě: „Nezdá se ti, že je to od Evropské unie hodně troufalé tvrdit, že zkoncipovala ústavu pro Evropu? My nejsme součástí Evropské unie, ale v názvu se tvrdí, že je to ústava pro celou Evropu.“ Takže i tady narážíme na aspekt, který lze považovat za mírně problematický.

Myslím si, abych se vrátil k vážnějšímu problému, že pnutí, které zde panuje mezi tím, co je z právního hlediska v podstatě smlouvou, a tvrzením, že jde o ústavu, sehraje v ratifikačním procesu značnou roli. Jsem si například jistý, že německá vláda ve své kampani za schválení tohoto dokumentu veřejným míněním bude klást hlavní důraz na propagaci skutečnosti, že jde vlastně o ústavu. Zároveň tu bude jiný členský stát, Velká Británie, kde vláda pravděpodobně sdělí občanům: „Toto vlastně není ústava. Jedná se pouze o další smlouvu, která se snaží věci zlepšit, a svrchovanosti Británie se to nedotkne.“ Podle mého názoru se během ratifikačního procesu staneme svědky toho, že

budeme mít 25 členských států a v každém z nich bude veřejná rozprava o tomto návrhu smlouvy odlišná. V některých členských státech ji budou nesprávně prezentovat jako ústavu, v jiných zase bude prezentována jako něco odlišného a něco, co mnohem méně ohrožuje dobře promyšlené národní zájmy. Řekl bych, že dvojnáčnost má svou pozitivní stránku, protože umožňuje vládám členských států předložit tento výsledný návrh Konventu a Mezivládní konference způsobem, který zvýší pravděpodobnost jeho ratifikace. Má to ale i svá rizika. Nebezpečné například je, že se občané mohou později cítit oklamáni svými vládami co se týče právě povahy „zvířete“. Zažili jsme to už například v Británii, kdy britská vláda v sedmdesátých letech minulého století prezentovala členství v Evropském hospodářském společenství jako čistě ekonomický projekt, ale přitom byl samozřejmě i projektem politickým. Z této zavádějící informace, kterou britská vláda prezentovala povahu integračního procesu, se podle mého názoru veřejné mínění ve Velké Británii nikdy zcela nevzpamatovalo. I tato Smlouva bude mít samozřejmě politické dopady. Pokud teď vláda říká svým občanům: „Kdepak, žádný velký politický dopad to mít nebude“, ale později se ukáže, že ho má, bude po důvěře. Takže dvojnáčnost z krátkodobého hlediska usnadní ratifikační proces, ale dlouhodobě může v některých členských státech představit určitá rizika.

O co se v daném „Návrhu smlouvy zakládající Ústavu pro Evropu“ jedná? Chtěl bych to vyjádřit velmi jednoduše: v konečném důsledku jde jen a jen o moc. Jedná se o to, kolik pravomocí by měla mít Evropská unie, jak by je měla uplatňovat a proč. Proto byla vyjednávání v rámci Mezivládní konference tak obtížná. Řekl bych, že ve všech těchto kategoriích je nová Smlouva podstatně jasnější a dokonce i lepší. Z hlediska množství pravomocí znamená tento dokument seriózní pokus o jejich nové, jasnější rozdělení. Nepochybně tu lze ještě nalézt řadu problémů a dle mého názoru bude muset určité aspekty dále objasnit Evropský soudní dvůr, ale přinejmenším je vidět, že se tomu věnovalo seriózní úsilí. Další otázkou je, jak by měly být dané pravomoci vykonávány. Také zde naleznete řadu zásadních zlepšení. Nabytím právní závaznosti má Charta základních práv co říci k tomu, jak by instituce EU měly vykonávat pravomoci. Předpokládám, že se tím určitělepší závazný účinek základních práv na úroveň, na které instituce fungují, takže nám to hodně pomůže z hlediska zlepšení výkonu pravomocí. A také má co říci k tomu, za jakým účelem by měly být pravomoci vykonávány. Objasňuje se tu spousta věcí, nové cíle systému EU, máme například posílenou akceschopnost ve vnějších ekonomických vztazích, která je sice limitovaná, ale reálná, a máme také posílenou možnost jednat, co se týče boje proti zločinu, abych uvedl zase jiný příklad.

Otázka ovšem zní, jak tato zlepšení vysvětlit občanům, které musíme přesvědčit, že z toho budou mít nějaký prospěch. A to je mnohem těžší, protože každý z těchto kroků vpřed se občanům vysvětluje mnohem obtížněji z důvodu složitosti systému. Předstoupíte-li před laické publikum a pokusíte se mu například vysvětlit, jaké výhody má nyní systém EU ve své rozšířené

akceschopnosti na poli mezinárodních ekonomických vztahů, půjde o tak složité vysvětlování, že se vaše argumentace bude víceméně míjet účinkem. A už je na světě problém, protože občané Evropy si už do značné míry na výhody evropské integrace zvykli. Mír a stabilitu považují za samozřejmost, volnost pohybu také – stejně jako všechny ostatní výhody, které integrační proces dosud přinesl. Mnohem obtížněji se jim bude dokazovat, že tato nová Smlouva obsahuje ještě další hodnoty, které budou mít významný pozitivní dopad na jejich každodenní život. Půjde o jeden z největších úkolů v ratifikační debatě. Domnívám se, že určitý díl zodpovědnosti musí nést všechny úrovně státní správy – dosud toho pro přenesení výhod systému EU do uživatelské roviny učinily příliš málo. Bude třeba, aby aktéři občanské společnosti společným úsilím vyvíjeli tlak na všechny tyto složky správy, tedy nejen na ústřední vládu, ale i na všechny regionální a místní samosprávy, a pomohli tak přesvědčit veřejnost, že z konkrétních reálných kroků vpřed, které byly učiněny, budou v konečné míře těžit hlavně občané.

Rizika neschválení evropské ústavní smlouvy

Aurore Wanlin, Centre for European Reform, Velká Británie

Představitelé Evropské unie 29. října v Římě slavnostně podepíší novou evropskou ústavní smlouvu. Dvacet pět vlád EU pak bude mít dva roky na ratifikaci dokumentu. Devět vlád Unie už oznámilo, že vyhlásí o ústavě referendum, další tuto alternativu zvažují.

Je nakonec možné, že referendum vyhlásí více než polovina členských států EU. To znamená, že většina evropských občanů bude o ústavě hlasovat přímo. Riziko, že se jeden nebo několik členských států k smlouvě vyjádří zamítavě, je vysoké.

Nebylo by to poprvé, kdy by byla některá evropská smlouva zamítnuta na základě referenda. Dánsko hlasovalo proti přijetí Maastrichtské smlouvy. Irsko zpočátku při hlasování zamítlo smlouvu z Nice a k „správné odpovědi“ dospělo až v druhém referendu. V tomto případě by ovšem zamítnutí nové smlouvy jedním nebo více členskými státy mohlo být pro Unii dramatické, a to ze tří hlavních důvodů.

Za prvé, v případě, že některý stát bude hlasovat „ne“, bude velmi obtížné požadovat konání druhého referenda. Původním záměrem ústavní smlouvy bylo, aby spolu se zlepšením institucí EU došlo k vyřešení takzvaného demokratického deficitu Unie. Pokud by v jednom členském státě voliči řekli „ne“, bylo by mnohem ožehavější výsledkem jednoduše ignorovat a požadovat druhé hlasování.

Vedle toho problém s nynější smlouvou spočívá v tom, že hlavní změny, které zavádí, jsou institucionální. Pokud by ji jedna země zamítla, nic by se nedalo jednoduše změnit pro získání záruk v otázkách, které se projeví jako problematické, jak tomu bylo v případě neutrality Irska.

Za třetí, hájit věc ústavní smlouvy je obtížné. Euro představovalo projekt, který byl přitažlivý, přestože trochu naháněl strach. V porovnání s tím není jednoduché přimět lidi, aby bojovali za instituce, zatímco tábor odpůrců smlouvy bude tvrdit, že institucionální změny mají širší záběr, než to na pohled vypadá. Tito odpůrci naleznou množství sporných otázek od právní subjektivity po nadřazenost právních norem EU, aby vyděsili veřejné mínění.

Většina pozorovatelů se domnívá, že přinejmenším jedna země ústavu zamítne. Takže otázka zní: Jak je to pravděpodobné? A jaké to bude mít důsledky?

Rizika „ne“ při hlasování o ústavní smlouvě EU: Jak je to pravděpodobné?

Kdo vyhlásí referendum? Prozatím pouze šest zemí potvrdilo, že přímé hlasování neuspořádají (Kypr, Estonsko, Řecko, Maďarsko, Malta a Švédsko). Zatímco deset ze zbývajících zemí se ještě nerozhodlo, u dalších devíti je jisté, že referendum vyhlásí: Dánsko, Francie, Irsko, Velká Británie, Belgie, Nizozemsko, Španělsko, Lucembursko a Portugalsko. V České republice, Polsku, Litvě a ve Slovinsku se pravděpodobně přímé hlasování uskuteční také.

Zvláštní pozornost přitahují hlavně dvě z těchto zemí: Francie a Británie. Jde o zajímavé případy. Navzdory všem rozdílům v dané debatě mají obě země jedno společné – obavu ze vzrůstajících pravomocí Bruselu. Ačkoli ústavní smlouva nezvyšuje kompetence EU v žádné zásadní politické oblasti, obě země mají pocit, že už možná postoupily příliš mnoho ze své národní svrchovanosti.

Ve Spojeném království, které do evropského projektu vstoupilo se zpožděním, není tento pocit ničím novým. Naproti tomu Francie dlouho měla ve vztahu k EU majetnický vztah. Čím dál víc ale zažívá odcizenost od rychle se měnící rozšířené Unie. Její znepokojení narůstá s pocitem, že její vliv klesá.

Postoje ve Francii i v Británii do jisté míry odrážejí narůstající skepticismus evropských voličů vůči EU. V nejnovějším Eurobarometru vyjádřilo pouze 43 % občanů EU pozitivní náhled na Unii oproti 21 % s negativním náhledem. Dokonce i v Německu, zakládající zemi a zemi tradičně proevropské, se pouze 39 % lidí domnívalo, že země má z členství v EU prospěch, oproti 38 % těch, kteří měli opačný názor.

Tento skepticismus znesnadní národním vládám možnost vyhrát referendum o ústavní smlouvě. K zemím, u nichž je největší pravděpodobnost, že smlouvu zamítnou, patří Velká Británie, Dánsko a Polsko. Také z Francie, Irska a Nizozemska může přijít odpověď „ne“. Otázka zní: Co se stane pak?

Jaké to bude mít důsledky?

Lze si představit tři různé scénáře.

- První scénář: sejde se nová Mezivládní konference (IGC) a bude se pokoušet změnit ústavní smlouvu. Vyplývá to z Prohlášení č. 30 připojeného ke smlouvě. Jak bylo řečeno výše, je ale obtížné si představit, které části smlouvy by se daly změnit, aby to odstranilo obavy vyplývající z narůstajícího euroskepticismu. Dosáhnout konsensu, který se stal základem dnešního textu, bylo navíc nesmírně obtížné. Další kolo vyjednávání by tak mohlo být dlouhé a spletité. Druhou alternativou je, že krize, kterou by zamítnutí smlouvy nevyhnutelně vyvolalo, by mohla sloužit jako šok, který by přímo ovlivnil smýšlení Evropanů. Při novém hlasování by pak smlouva mohla být v mírně pozměněné podobě rychle schválena.
- Druhý scénář: EU se rozštěpí. Členské státy, které by smlouvu neratifikovaly, by musely EU opustit. V pojednání pro francouzský think-tank Notre Europe navrhuje Francois Lamoureux, že v případě ratifikace pěti šestinami členských států by smlouva měla vstoupit v platnost. Ostatním by bylo nabídnuto „přidružené členství“, což by jim umožnilo zůstat v rámci jednotného trhu. Zbývající země by měly možnost pokračovat v budování politické, integrovanější Unie.
- Třetí scénář: ústavní smlouva je mrtvá. Nynější smlouvy se v dohledné budoucnosti udrží. Může dojít k implementaci různých aspektů ústavy, například agentury pro vyzbrojování nebo k vytvoření funkce evropského ministra zahraničních věcí. Problémem je, že současné smlouvy velmi znesnadňují rozhodování v EU složené z 25 nebo 27/28 států. Následkem toho bude Unie paralyzována.

Dlouhodobě by tato situace mohla vést k vytvoření Evropy „à la carte“. Několik zemí by se mohlo rozhodnout pro pokračování v oblastech jako zahraniční politika, korporativní daň a trestní právo. Stávající různorodost Unie by se razantně posílila. Existovaly by

koalice, které by se různě překrývaly v závislosti na formě spolupráce. Znamenalo by to konec snu o sjednocené a konzistentní Unii.

Ve skutečnosti bude hodně záležet na tom, které země se k ústavní smlouvě vysloví zamítavě. Na ohrožení celého procesu by teoreticky stačilo zamítnutí smlouvy jediným členským státem. Prakticky bude ale hodně záležet na „stáří“ členských států – jde o zakládající členy? – a na jejich velikosti – malé versus velké členské státy. Dalším zásadním faktorem bude počet zemí hlasujících proti ústavní smlouvě.

Předpokládáme, že Británie a několik dalších zemí, včetně velkých, ústavní smlouvu neratifikují. To by ji mohlo zlikvidovat jednou provždy. Jestliže by mezi zeměmi, které ji zamítnou, byla Francie, připadalo by v úvahu opětné vyjednávání smlouvy. Pokud by proti ní hlasovaly okrajové země, pak by se Francie, Německo a další země ocitly ve vážném pokušení pokračovat dál.

Závěr

Zatím je příliš brzy na riskování nějaké prognózy. Možnost, že ústavní smlouva bude schválena, tu zůstává. Pokud budou například skeptikové typu Británie či Polska hlasovat jako poslední, po řadě kladného hlasování jinde, budou možná ochotnější ústavu schválit. Hodně také bude záležet na účasti. V případě Irska byla účast voličů při druhém referendu mnohem vyšší než při prvním. Ať už je ale výsledek jakýkoli, jedna věc je jistá: každé z těchto referend bude mít ohromné dopady na způsob, jakým se bude EU dále rozvíjet.

Posouvá evropská ústavní smlouva Evropu kupředu?

*Gert Riechers, kancelář poslance německého Bundestagu Petera Hintze,
Německo*

Evropská ústavní smlouva je milníkem v dějinách Evropské unie. Znamená historický obrat v dějinách evropské integrace, a to hned ze dvou důvodů. Za prvé vytváří smluvní základ pro rozšířenou Evropu s 25 a více členskými státy. Nejviditelnějším způsobem symbolizuje konečné sjednocení Evropy. Můžeme tedy plným právem hovořit o první společné ústavě v evropských dějinách. Za druhé jsou v ústavní smlouvě nastaveny základní mechanismy pro fungování rozšířené EU. Díky ní bude Evropská unie demokratičtější, transparentnější a efektivnější. Nikdy předtím nepanovalo už při samotném vytváření evropské smlouvy více demokracie. Vysokou míru legitimacy a transparentnosti garantuje sama o sobě už příkladná příprava smlouvy v Konventu o budoucnosti Evropy, v němž za široké účasti veřejnosti vzájemně spolupracovali zástupci parlamentů a vlád z 28 zemí. Rozhodujícím výsledkem metody Konventu je skutečnost, že poprvé nestály v popředí národní zájmy, ale rozdílné programové koncepty, které byly formulovány na nadnárodní úrovni a jako takové byly i diskutovány.

Evropská ústavní smlouva tvoří předběžné zakončení dlouhodobého procesu, během něhož EU směřovala k ústavě. Tento proces lze rozdělit do tří fází. V první fázi, která trvala zhruba tři desetiletí, převládala otázka motivace k evropské integraci. Hybnou silou užší spolupráce mezi západoevropskými státy byly v první řadě záležitosti hospodářské a bezpečnostní politiky, jako například zajištění míru vytvořením Evropského společenství uhlí a oceli a smlouvou Euratom. Už od prvopočátku však hospodářská spolupráce plnila úlohu politického sjednocování. Hlavní politická myšlenka otců zakladatelů Evropské unie se zrodila z ořesných zážitků vyvolaných nacistickým despotismem a civilizačním zpusťšením po 2. světové válce a jejím cílem bylo vytvořit na základě užšího hospodářského propojení podmínky pro úzké politické společenství demokratických států, které by strukturálně znemožnilo návrat k nacionalismu a vojenským konfliktům. V druhé fázi, která začala v 80. letech, se na pozadí rostoucí regulace národní politiky ze strany evropských iniciativ dostaly do popředí otázky zlepšené politické organizace, demokracie a transparentnosti v podobě Jednotného evropského aktu z roku 1986. Od té doby jsme svědky rostoucí politizace evropské integrace, která byla vyvolána nadcházejícím rozšířením EU a v minulém desetiletí vyústila v debatu o ústavě a finalitě Evropské unie.

Co vlastně je evropská ústavní smlouva?

Ačkoli se v textu smlouvy formálně hovoří o „ústavě“, ze státoprávního hlediska, jakož i z hlediska mezinárodního práva, se nejedná o ústavu v pravém slova smyslu, nýbrž o mezinárodněprávní smlouvu mezi členskými státy Evropské unie. Ani s ústavou se tedy z Evropské unie nestane federativně uspořádaný stát. Text smlouvy se vyhýbá formulacím obsahujícím slovo „federální“, aby se předešlo nedorozuměním. Z článku 1 vyplývá, že nositeli Evropské unie jsou vedle evropských občanů členské státy EU. Evropské unii tedy nadále přísluší mezinárodněprávní status společenství států *sui generis*, tedy společenství

svrchovaných států, které je vybaveno dalekosáhlými kompetencemi v oblasti kodifikace práva. Případné obavy, že členské státy ztratí díky ústavě svou státní svrchovanost, jsou tudíž neopodstatněné.

Neopodstatněné jsou už proto, že nadále platí princip přenesených pravomocí. V souladu s tímto principem nemůže Evropská unie autonomně zakládat ani rozšiřovat své pravomoci. Naopak, Evropská unie může být činná jen tehdy, pokud ji ústava k dané činnosti výslovně opravňuje. Tím zůstávají členské státy pány ústavní smlouvy. Jen v jejich rukou leží rozhodnutí, v kterých oblastech politiky může EU kodifikovat zákony a v jaké míře na ni členské státy přenesou svou vlastní státní svrchovanost. Je ovšem pravda, že ústava Evropské unii přiznává vlastní právní subjektivitu. Doposud se právní subjektivita EU odvozovala pouze z právní subjektivity Evropského společenství (ES), ovšem nyní se EU stává bezprostřední nositelkou práv a povinností. To však nic nemění na principu přenesených pravomocí.

Nyní bych Vám rád v krátkosti popsal strukturu ústavní smlouvy a nejdůležitější změny oproti dnes platným smlouvám.

Ve svém jádru sestává ústavní smlouva z propojení Smlouvy o EU, Smlouvy o ES a Charty základních práv. Vzhledem ke své věcné náplni tedy ústavní smlouva přímo nevede k novému založení Evropské unie. Ústavní konvent se zaměřil spíše na to, aby sloučil stávající smlouvy, doplnil je o Chartu základních práv a rozvedl evropské smlouvy na rozhodujících místech. Lze jistě zastávat názor, že by Evropské unii příslušela odvážnější pojetá institucionální reforma. Já však v konečném důsledku považuji toto zaměření za moudré rozhodnutí. Kdyby se totiž Konvent snažil pojmout úkol, jímž ho pověřila Evropská rada v Laekenu, a sice, aby demokratičtější, transparentnější a efektivněji uspořádal smluvní základy EU jako kompletní revizi stávajících evropských smluv, ztroskotal by zřejmě hned na počátku. Ztroskotání Konventu by pak mělo pro rozšířenou EU závažné důsledky. Nadále by platila stávající Smlouva z Nice se svými těžko pochopitelnými pravidly a nespravedlivými pravidly pro hlasování kvalifikované většiny v Radě ministrů.

Posouvá evropská ústavní smlouva Evropu kupředu? Má odpověď zní jasně: Ano! Ve třech zásadních oblastech znamená ústavní smlouva velký pokrok oproti stávajícím smlouvám. Za prvé staví Evropskou unii na pevný hodnotový základ díky tomu, že vstoupí v platnost Charta základních práv a ústavní preambule. Za druhé se podařilo přesněji upravit vztah mezi EU a členskými státy. A za třetí byla optimalizována a tím i posílena celá institucionální architektura EU.

Otázka, jestli by preambule ústavní smlouvy měla výslovně poukazovat na křesťanské dědictví Evropy, byla jednou z nejdiskutovanějších a vysoce sporných témat jak v Konventu, tak na Mezivládní konferenci. I pro křesťanskodemokratické strany v Německu patřil jasný odkaz na křesťansko-židovské základy evropské kultury k základním požadavkům v jednáních o ústavní smlouvě. Bylo by se nám líbilo, kdyby evropská ústavní smlouva zakotvila vyznání naší společné zodpovědnosti před bohem a lidmi, jak tomu je i v německém Základním zákoně. Je však známo, že na Mezivládní konferenci nezískal většinu ani explicitní odkaz na boha – za nějž se zasazovalo zejména Polsko –, ani formulace, která by poukazovala na křesťanské dědictví Evropy. Jak víme, Francie a Belgie to zamítly s ohledem na sekulární tradici ve svých zemích, která vychází

z přísného oddělení státu a církve. Tuto námitku bylo nutno akceptovat, pokud neměl být ohrožen vznik ústavní smlouvy. Nyní preambule odkazuje na kulturní, náboženské a humanistické dědictví Evropy. Podle mého názoru se s tímto kompromisem dá dobře vyrovnat. Vždyť kulturní, náboženské a humanistické dědictví Evropy implicitně odkazuje na formující roli náboženské tradice Západu, jakož i na výdobytky osvícenství, které společně utvářely univerzální hodnoty nedotknutelných a nezadatelných lidských práv, demokracie, rovnosti, svobody a právního státu. To je výrazný pokrok oproti stávajícímu statutu quo, protože takový odkaz na hodnoty v evropských smlouvách doposud chyběl. Ústava je vždy něčím více než pouhým formálním organizačním statutem. Ústava sjednocuje základní právní zásady, podle nichž chtějí lidé a sdružení společně žít a jejichž prostřednictvím formují stát. Je tedy ztělesněním dobrého politického, právně konstituovaného uspořádání, jehož nositelé – tedy občané – uznávají jeden druhého jako svobodné a sobě rovné subjekty. Jsem si jist, že preambule ve své současné podobě tento požadavek naplňuje a bude nástrojem vzniku evropské identity. S tím, jak se EU zvětšuje a stává se stále rozmanitější, se lidé ptají, co je společnouází Unie a na jaké hodnotové základně chceme soužití v Evropě organizovat. Na to dává preambule dobrou odpověď. Jestli z ní lze vyvodit i odpověď na otázku, kde leží hranice EU a které země – jako třeba Turecko – mohou do EU vstoupit, lze sotva s konečnou platností posoudit. Jisté však je, že všechny země, které do Evropské unie v budoucnu vstoupí, budou muset akceptovat hodnoty definované v preambuli.

Charta základních práv poprvé poskytuje občanům Evropské unie soudně vymahatelná práva na obranu proti jednání orgánů EU. I to je velkým pokrokem oproti stávající právní situaci. Evropským občanům doposud chyběla možnost vytýkat orgánům EU u Evropského soudního dvora zásahy do svých základních nebo lidských práv. Tato nově vytvořená právní ochrana přihlíží především k faktu, že naše vzájemné soužití je ve všech členských státech EU stále více určováno evropskými zákony. Například v Německu je už kolem 80 % všech zákonů přebíráno z Evropské unie. Zásada právního státu, ke které se zavázaly všechny členské státy a Evropská unie, přikazuje poskytovat dostačující právní ochranu před svrchovaným jednáním, které zasahuje do právní sféry občanů a nestátních systémů.

Kromě oblastí, které konstituují společné hodnoty, zaznamenala největší pokrok oblast institucionální. Zkušenosti minulých let jasně ukázaly, že akceschopnost EU závisí v první řadě na úpravě rozhodovacího postupu. Proto je velkým úspěchem, že byla výrazně rozšířena možnost většinového rozhodování v Radě o 44 nových případech – na nynějších 181. Zásada jednomyslnosti je ve skutečnosti zásadou blokády. Nutně totiž vede k nadvládě menšiny, protože otevírá jednotlivým státům možnost prosadit pomocí veta svou vůli proti většině. Proto je dobré, že možnosti blokády jsou zde do značné míry omezeny a zásada jednomyslnosti je rezervována pro zásadní oblasti národní svrchovanosti, jako je zahraniční a obranná politika, sociální a daňová politika a přijímání základních rozhodnutí v oblasti víceletých finančních rámců.

Jednoznačně pozitivně je třeba hodnotit také skutečnost, že hlavy států a vlád se přidržely zásady „dvojití většiny“ při rozhodování kvalifikované většiny v Radě. Podstatou dvojití většiny je podmínka, že pro přijetí návrhu Komise je třeba stanovený počet států, které zároveň musí – vzhledem k celkovému počtu obyvatelstva – obsáhnout jeho určitý podíl.

Výhoda tohoto principu spočívá v tom, že jednak bere v potaz demokratický většinový princip, jednak dostatečně chrání menší členské státy před permanentním přehlasováváním. Jak známo, Konvent navrhl jednoduchý systém, podle něhož by vznikla většina, pokud by 50 % členských států zároveň reprezentovalo 60 % celkového obyvatelstva EU. Vzhledem k tomu, že celý ústavní projekt málem ztroskotal na odporu Polska a Španělska, je pozitivní, že se podařilo nalézt kompromis. Podle něj je předpokladem pro vznik většiny 55 % členských států, jež zároveň musí zastupovat 65 % celkového obyvatelstva EU. Dodatečná podmínka stanovuje, že pro schválení je třeba nejméně patnáct členských států a pro zamítnutí nejméně čtyři státy. Tím získají menší členské státy relativně větší váhu. Například Německo, Francie a Velká Británie nemohou samy nic zamítnout, ačkoli společně představují 42 % obyvatelstva EU.

Za další vítězství lze považovat, že díky posílení Evropského parlamentu vzrostla legitimita Evropské unie. To má nemalou hodnotu v době, kdy EU čelí nedostatku legitimacy a z toho vyplývající euroskepsí obyvatelstva. Postup spolurozhodování, v němž Parlament buď musí vyjádřit souhlas, anebo má právo veta, byl povýšen na řádný legislativní postup. Parlament musí schvalovat především rozpočet a byl tedy posílen ve své „královské disciplíně“, rozpočtovém právu. Za nejdůležitější pokrok ovšem považují, že v budoucnu bude muset Evropská rada při navrhování předsedy Komise k schválení Parlamentem přihlídnout k výsledkům voleb do EP. Tím byl učiněn důležitý krok k parlamentarizaci a politizaci Evropské unie. Při nominaci předsedy Komise musí totiž být zohledněny většinové poměry v Parlamentu, neboli vůle voličů. Kromě toho mají nyní občané prostřednictvím hlasování v evropských volbách přímý vliv na politické směřování Komise. To povede dlouhodobě k tomu, že politické procesy v EU se budou stále méně řídit národními perspektivami, a naopak se budou odvíjet za podmínek skutečné soutěže rozdílných programů jednotlivých politických stran.

Teprve čas ukáže, zda nově vytvořený úřad evropského ministra zahraničních věcí naplní očekávání konzistentní zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Institucionální podoba tohoto úřadu, kdy ministr zahraničních věcí obrazně řečeno „sedí na dvou židlích“, to znamená, že je jedním z místopředsedů Komise a zároveň předsedou Rady pro vnější záležitosti, však povede společně s ustavením Evropské diplomatické služby a s možností strukturované spolupráce k posílení společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Jen tak bude EU ve střednědobém až dlouhodobém výhledu moci hovořit společnou řečí. Protože jen tak se EU dostane do pozice globálního hráče, který bude v budoucnosti schopen převzít více zodpovědnosti ve světě.

Posílení své pozice zaznamenala také Evropská komise, zejména díky snížení počtu komisařů od roku 2014. Omezení počtu komisařů povede jednak k tomu, že zůstane zachována schopnost Komise jednat i v podmínkách rozšířené EU. Povede to ovšem i k uvolnění vazeb mezi národní a evropskou úrovní, protože členské státy už nebudou moci stále posílat svého komisaře do tohoto grémia. Komise se pak bude moci výrazněji věnovat evropským zájmům.

Konečně se také podařilo v návaznosti na dosavadní smlouvy poprvé stanovit jasné kategorie kompetencí a tím lépe vymezit kompetence pro kodifikaci zákonů na evropské a národní úrovni. Společně s ustanoveními o dodržování zásad subsidiarity a proporcionality to povede k lepší ochraně členských států před záplavou regulací z EU.

Každá komora národního parlamentu dostane před začátkem běžného legislativního postupu EU příležitost přezkoumat v rozmezí šesti týdnů dodržování zásady subsidiarity a ohlásit orgánům EU případné nesrovnalosti v této oblasti. Pokud na porušení zásady subsidiarity poukáže nejméně jedna třetina národních parlamentů, orgány EU musí daný návrh zákona ještě jednou přezkoumat. Navíc k tomuto systému včasného varování obdrží národní parlamenty, respektive každá z jejich komor, právo dodatečně žalovat, pokud dospějí k názoru, že existující legislativní akt EU porušuje zásadu subsidiarity.

Otázku, jakou přidanou hodnotu má evropská ústavní smlouva, nelze zodpovědět, pokud zároveň neodpovíme na otázku, jaký smysl a účel má evropská integrace. Hlavní otázka proto zní: Proč je ústavní smlouva pro Evropu tak důležitá? V mnoha členských státech EU v současné době narůstá euroskepsa a renacionalizace, to znamená zpětný příklon ke klasickému rámci národního státu. Leckdy nízká účast voličů ve volbách do EP hovoří jasnou řečí. Důvody voličského nezájmu jsou různé. V první řadě je skepsa živena pocitem, že Evropská unie je neprůhledným byrokratickým monstrem, na jehož chod nemá hlasování v evropských volbách žádný dopad. V nových členských státech, které do EU vstoupily v letošním roce, hrají svou roli dlouholeté špatné zkušenosti s nadvládou bývalého Sovětského svazu. Tyto zkušenosti s totalitním mentorováním se manifestují principiálními výhradami proti jakékoli formě úzké nadnárodní organizace. O to důležitější je jasné pojmenovat mimořádné výhody EU a mít je neustále na paměti.

Jaké jsou nejdůležitější osudové otázky naší doby? Jsou to otázky, které se vztahují k zajištění naší existence a k zajištění našich šancí na rozvoj. Nejlepší možnost, jak zajistit vnitřní a vnější bezpečnost, jakož i stabilní hospodářský a společenský rozvoj, je napojení evropských národních států do EU a transatlantického společenství se Spojenými státy americkými. Je tedy fatálním omylem domnívat se, že svěřit národní svrchovanost nadnárodním strukturám znamená politické ztráty. Opak je pravdou. Ve světě, který je stále propojenější a komplexnější, je stále těžší řešit problémy budoucnosti čistě národní cestou. V době globalizace mají státy Evropy šanci pouze tehdy, pokud budou důsledně využívat možnosti evropského vnitřního trhu. A novým bezpečnostně-politickým výzvám, jako je hrozba mezinárodního terorizmu, šíření zbraní hromadného ničení a rozkládající se státy, budeme moci úspěšně čelit pouze společně. K tomu Evropa potřebuje vhodný akční rámec – už proto, že nebude nijak snadné zajistit efektivní organizaci EU beroucí dostatečně ohledy na demokratické principy. A právě takový rámec tvoří ústavní smlouva.

Co nyní ústavní smlouvu čeká?

Už zde byl nadnesen problém referenda. Rád bych se k této otázce také vyjádřil. V Německu už několik týdnů probíhá kontroverzní diskuse o výhodách a nevýhodách referenda. Až do léta panovala mezi vládními stranami shoda, že by referendum o ústavě vypsané být nemělo. Nyní však vláda tento konsens narušila a chystá se předložit příslušný návrh zákona. Téma nabývá obzvláštní výbušnosti díky tomu, že ke svolání referenda by bylo třeba změnit naši ústavu, která je založena na zastupitelské demokracii. Já sám coby přesvědčený zastánce zásad zastupitelské demokracie jsem ze zásady i na základě svázání evropské politiky proti referendu o evropské ústavní smlouvě.

Jsem jednoznačně pro to, aby byly všechny zásadní politické otázky projednány volenými zástupci lidu v parlamentním jednání. Při lidovém hlasování jsou komplexní otázky vždy

redukovány na pouhé „ano“ nebo „ne“ – obzvláště v dnešní medializované společnosti. Takové zjednodušení však v naprosté většině případů nemůže obsáhnout mnohvrstevnost dané věci.

V parlamentním projednávání oproti tomu existuje dostatek příležitostí věnovat i tak složitým otázkám, jako je evropská ústavní smlouva, dostatečnou pozornost. V parlamentu je možno střízlivě a zároveň s potřebnou intenzitou prodiskutovat pro a proti, případně se obrátit i na odborníky zvenčí.

Odhlédnou-li od těchto principiálních úvah, vidím velké nebezpečí v tom, že by mohlo lidové hlasování znemožnit už v zárodku výhody, které má ústavní smlouva přinést, jako je přiblížení se občanům, transparentnost a demokracie. Při referendu často nadchází hodina politických extremistů a populistů, tedy všech těch, kteří u řádných voleb nemají z dobrých důvodů žádnou šanci. Pro ně je lidové hlasování jevištěm, na němž mohou dávat zjednodušené odpovědi, aniž by nabízeli jakákoli řešení. Pro takové síly by referendum bylo vítanou příležitostí profilovat se na úkor evropské budoucnosti a probouzet latentní resentimenty proti Evropě.

Obávám se, že by se referendum pro mnoho lidí mohlo stát jakýmsi hromosvodem jejich obecné nespokojenosti s politikou jako takovou, takže by ho mohli využít z důvodů, které s evropskou ústavou nemají nic společného.

To, že nebezpečí neúspěchu je reálné, dokazuje například odmítnutí Smlouvy z Nice Irskem. Z pouze třiatřicetiprocentní volební účasti profitovali svého času výhradně protivníci smlouvy. Teprve druhé referendum smlouvu jasnou většinou přijalo. To dokazuje, že referenda nemusí nutně odrážet vůli lidu. Jinou otázkou pak je, nakolik solidním postupem je nechat národy hlasovat tak dlouho, až je dosaženo „správné“ odpovědi.

Doufám, že občané států, které referendum vypíšíou, budou mít při svém hlasování na paměti případné negativní následky pro jejich zemi i pro celou Evropskou unii.

Ukázka z diskuse

Robert Sobotka, Krajský úřad kraje Vysočina

Na jedné straně zde zazněl názor, že evropská ústavní smlouva není zdrojem ztráty suverenity pro jednotlivé členské státy, na straně druhé zaznělo, že evropská ústavní smlouva je konkrétním zdrojem ztráty této suverenity. Myslím, že pravda je někde uprostřed. Věc se má tak, že členské státy delegují na Unii pravomoc o některých věcech rozhodovat, a tím se zřikají určité části suverenity, kterou do té chvíle měly. Je ale důležité uvědomit si, zda se jedná o kvalifikované rozhodnutí, jestli je dobrovolné, zda je to něco, co občané, kteří se nacházejí v tom daném prostoru, chtějí. Tím se vracím k dopolední části semináře; zda občané, kteří v konkrétních městech či vesnicích žijí, se k evropské ústavní smlouvě opravdu kvalifikovaně vyjádří. Nemyslím, že je to pouze úkol politiků, národních parlamentů či vlád, ale také úkol neziskového sektoru a krajů a obcí. Kraje jsou místem, které by měly jednak filtrovat názory a prvky neziskového sektoru, jednak by měly zprostředkovávat vyšší politiku prostým občanům, kteří se v ní tolik neorientují. Pokud si tedy klademe otázku, jestli Evropa potřebuje ústavní smlouvu, primární otázka zní, zda si ji občané Evropy přejí. Dříve než na ni odpovíme, měla by zaznít nejen opravdu kvalifikovaná diskuse, o kterou máme bezesporu všichni zájem, ale především kvalitní informační kampaň, která by ukázala pozitiva i negativa a byla namířena k těm občanům z obcí, měst a regionů, kteří by se vyjádřili „Ano – chceme část své suverenity předat nadnárodnímu subjektu“. Pak se nedobádujeme o tom, jestli to je, či není ztráta suverenity, protože v tom případě se jedná o naše vlastní rozhodnutí. A pokud tomu tak není, potom nevstupujeme do subjektu, který budeme později kritizovat.